

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

РАЗВОЈ СИСТЕМА ФУНКЦИОНАЛНОГ
ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА
ОДРАСЛИХ У СРБИЈИ

ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ЗА ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Приручник за наставнике

СРПСКИ ЈЕЗИК 3. ЦИКЛУС

Београд, 2013

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

РАЗВОЈ СИСТЕМА ФУНКЦИОНАЛНОГ
ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА
ОДРАСЛИХ У СРБИЈИ

ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ЗА ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Приручник за наставнике

СРПСКИ ЈЕЗИК – ТРЕЋИ ЦИКЛУС

Јелена Ђорђевић

Јелена Стефановић

Слободанка Раковић

Београд, 2013

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих

Издавач

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

За издавача

Мр Драган Банићевић, директор Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања

Уредница

Јелена Најдановић Томић, руководилац Центра за стандарде
Ана Пејић, саветник-координатор за српски језик и књижевност

Одговорна уредница

Мр Гордана Чапрић, заменица директора

Лекторка

Тања Трбојевић

Дизајн

Мирослав Јовановић

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих развијани су током 2011. и 2012. године у оквиру пројекта *Развијање образовних стандарда за крај основног образовања одраслих* Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања уз подршку *Пројекта Друџа шанса – Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији*. Стандарди су објављени у јуну 2013. године у *Правилнику о општим стандардима постигнућа за основно образовање одраслих* („Службени гласник РС”, бр. 13/50).

ISBN 978-86-86715-36-4

Садржај

1. Функционално основно образовање одраслих	7
1.1. Приступ основном образовању одраслих у Републици Србији	7
1.2. Профил полазника	10
1.3. Обавезујућа документа	11
2. Образовни стандарди	12
2.1. Појам образовних стандарда	12
2.2. Однос стандарда и исхода у курикулуму.....	13
2.3. Стандарди и дидактичко-методичка апаратура (наставне методе, облици рада са полазницима, планирање наставе, коришћење уџбеника, оцењивање итд.)	15
3. О стандардима за предмет Српски језик.....	19
3.1. Веза образовних стандарда са наставним програмом	19
3.2. Примери задатака.....	21
3.2.1. Област УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ	21
3.2.2. Област ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ	21
3.2.3. Област ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ.....	28
3.2.4. Област ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК	34
3.2.5. Област КЊИЖЕВНОСТ	45
3.3. Примена образовних стандарда у наставном процесу	51
3.4. Стандарди и материјал за учење.....	53
4. Општи стандарди постигнућа за предмет Српски језик за трећи циклус.....	55
5. Литература.....	59
6. Прилози.....	60
Прилог 1 – НАСТАВНИ ПЛАН ФООО.....	60
7. Радна група за израду стандарда.....	61

Поштоване колегинице и колеге,

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања развио је стандарде постигнућа за полазнике функционалног основног образовања одраслих. Улога стандарда је да осигурају квалитет образовања, односно да омогуће да сви полазници добију подједнако квалитетно образовање. Наставницима стандарди представљају важан оријентир за свакодневни рад. Очекивани исходи дефинисани у стандардима указују на то докле сви полазници треба да стигну, шта да развију, науче, усвоје. Они им омогућавају не само да „мере” постигнуће полазника већ, пре свега, да планирају свој наставни рад тако да полазници заиста и остваре та постигнућа.

Успешној реализацији овог значајног посла допринела је подршка и помоћ коју је пружио Пројекат *Друја шанса* – развој система функционалног основног образовања одраслих. Њихова пионирска искуства у успостављању система образовања одраслих, заснованог на модерном функционалном курикулуму, помогла су да се рад на развоју стандарда одвија лако. Експертски тим Пројекта *Друја шанса*, проф. др Снежана Медић, доц. др Љиљана Левков, проф. др Шефика Алибабић, доц. др Александра Пејатовић, Јелена Јаковљевић и Мирјана Милановић, коме се придружио проф. др Александар Бауцал. Експертски тим је током свих фаза рада на стандардима пружао подршку радним групама и у великој мери допринео квалитету стандарда. Исто тако, не мање значајну техничку и логистичку подршку развоју стандарда пружила је вођа Пројекта *Друја шанса*, гђа Анита Јакобсоне.

Приручник који је пред вама треба да помогне наставницима да употребљавају стандарде на начин који доприноси повећању квалитета наставе и учења. Задаци којима су илустровани поједини стандарди јесу посебна вредност овог Приручника. Они могу да се користе за непосредно мерење остварености стандарда, али, пре свега, треба да послуже као идеја и инспирација за креирање нових задатака и нових наставних активности.

Стандарди постигнућа за полазнике функционалног основног образовања одраслих, као и приручници за наставнике, развијани су под „будним оком” спец. Јелене Најдановић Томић, руководиоца Центра за стандарде, која је стручном подршком и координацијом омогућила да у процес развоја буду укључени релевантни стручњаци за образовање одраслих, стручњаци за поједине наставне предмете, односно научне дисциплине, наставници који непосредно раде са одраслима и децом, стручњаци из Завода. Сви они су великим залагањем и интензивним радом дали значајан допринос унапређењу квалитета образовања одраслих. За квалитет Приручника посебна заслуга припада проф. др Снежани Медић и доц. др Љиљани Левков, које су и ауторке прва два поглавља Приручника.

Желимо вам успешан рад.

Главна и одговорна уредница

1. Функционално основно образовање одраслих

1.1. Приступ основном образовању одраслих у Републици Србији

Мада је већ више од пола века основно образовање право и обавеза за све грађане, Србија се суочава са проблемом неприхватљиво високог процента становништва без завршеног основног образовања. Готово милион одраслих, старијих од петнаест година, нема завршено основно образовање. У образовном систему Србије нису постојале одговарајуће концепцијске и организационе могућности за решавање овог проблема. Постојећи наставни план и програм за основно образовање одраслих је вишеструко и вишезначно застарео и непримерен је потребама и могућностима учења и образовања одраслих. Такав план и програм оствариван је у само 14 школа за основно образовање одраслих. Тако је основно образовање одраслих било двојакó недоступно одраслима, због недоступности школама које реализују овакав програм као и због незаинтересованости одраслих за неадекватан програм који се нуди.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије је уз подршку фонда ЕУ (ИПА 2008) реализовало пројекат „Друга шанса” у коме је развијен, примењен и евалуиран нови концепт основног образовања за одрасле – функционално основно образовање одраслих (ФООО). Оно омогућава доступност и сврсисходност основног образовања популацији одраслих. ФООО је организациона и програмска целина у систему формалног образовања у којој одрасли стичу основно образовање примерено њиховим потребама, могућностима учења и потребама тржишта рада. Уз основно образовање одраслима је омогућено да стекну и одговарајућу оспособљеност путем обуке. Од школске 2013/14. године, ФООО је званично укључен у образовни систем Србије и чини његов интегрални део.

ФООО уводи новине на два плана: развој новог концепта образовања и на њему заснованог наставног плана и програма за одрасле као и развој мреже школа за његову имплементацију.

Функционално основно образовање одраслих (ФООО) је национални модел основног образовања одраслих, којим се на рационалан, економичан и ефикасан начин остварује доступност образовања одраслима коришћењем постојећих ресурса образовног система Србије. образовање одраслих уводи се као нова делатност редовних основних школа. Тако је у оквиру постојећег система основних школа и школа за основно образовање одраслих развијена потребна мрежа школа за остваривање ФООО која покрива целу Србију. У седамдесет школа оспособљени су и посебно обучени школски тимови (наставници, стручни сарадници, директори и андрагошки асистенти) за реализацију новог програма за одрасле. Мрежом школа обухваћено је и 75 средњих стручних школа које су припремљене за остваривање 50 програма стручних обука. Концептом ФООО остварена је повезаност основног и стручног образовања отварањем могућности да одрасли истовремено са стицањем основног образовања похађају обуке за једноставна занимања и повећају своју запошљивост.

Основно образовање одраслих, по моделу ФООО, траје три године и остварује се у три циклуса у трајању од по годину дана. У првом циклусу стичу се основе функционалне писмености, у другом и трећем – основе општег образовања и стручне компетенције. Стручне компетенције стичу се путем обуке као једног од облика оспособљавања заснованог на стандардима рада и потребама тржишта рада.

Наставни план и програм ФООО усмерен је ка остваривању утврђених општих исхода тј. кључних компетенција. Општи исходи јесу знања, вештине и вредносни ставови неопходни за квалитетан и одговоран живот и рад у савременом друштву и у програму ФООО постижу се остваривањем предметних исхода. Оствареност општих исхода тј. кључних компетенција као и предметних исхода програма ФООО проверава се на основу Општих стандарда постигнућа за основно образовање одраслих. Општи стандарди постигнућа урађени су за крај првог циклуса и за крај основног образовања за одрасле.

Циљ наставе у првом циклусу јесте основно описмењавање, као и стицање основних елемената функционалне писмености. Наставни план и програм првог циклуса има два дела. Први део је намењен основном описмењавању (неписменима). Остварује се кроз почетну наставу српског језика и математике у укупном трајању од 200 сати (по сто сати за сваки од ових предмета). Други део је намењен стицању основа функционалне писмености у трајању од 355 часова. У први циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који нису похађали основну школу и немају ниједно сведочанство о завршеном разреду или имају сведочанство о завршеном првом, другом или трећем разреду.

Циљ наставе у другом циклусу јесте стицање основа општег образовања и успостављање и развој базичних интелектуалних и социјалних вештина које су неопходне за унапређење квалитета личног, породичног и социјалног живота одраслих, наставак учења, социјалну интеграцију и постепену транзицију ка тржишту рада. У други циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који су завршили први циклус основног образовања одраслих или прва четири разреда основног образовања и васпитања. У други циклус могу да се упишу и одрасли са завршених пет разреда основног образовања и васпитања који се укључују у други део циклуса, с тим да им школа организује допунску наставу по индивидуализованом програму из предмета ФООО које нису похађали у петом разреду у претходном образовању. образовање са завршеним другим циклусом еквивалентно је завршеном петом и шестом разреду основног образовања и васпитања.

Циљ наставе у трећем циклусу јесте завршавање основног образовања и стицање обуке за једноставно занимање. Овај циклус подразумева наставак стицања основног општег образовања и развој стручних компетенција које увећавају запошљивост, омогућавају улазак на тржиште рада или даље стручно образовање. Након завршеног трећег циклуса одрасли су подједнако способљени за даљи наставак образовања, као и за улазак на тржиште рада. У трећи циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који су завршили други циклус

основног образовања одраслих или који имају завршених шест разреда основног образовања. За одрасле који су завршили шест разреда редовног основног образовања организује се индивидуализована допунска настава из нових предмета који су уведени наставним планом ФООО у другом циклусу. Одрасли који су завршили редовно седми разред обавезни су да похађају комплетан трећи циклус.

Организациони облик рада у остваривању Наставног плана и програма основног образовања одраслих је редовна настава која је прилагођена потребама и могућностима одраслих (настава у блоку, за време викенда, вечерња настава, сезонско и дневно прилагођавање њиховим потребама). Прилагођавање се односи и на дужину трајања часа од 30 минута, а који се у ФООО увек реализују у блоковима различитог трајања.

Најзначајнија новина концепта ФООО је образовање и учење које је усмерено на развој кључних компетенција. Развијене кључне компетенције омогућавају да одрасли успешније, квалитетније, активније и конструктивније усмеравају свој лични, породични, радни и друштвени живот. Оне им помажу да се суоче са проблемима и изазовима у свакодневном животу и да се на правилан начин и ефикасно са њима изборе; да се на адекватан начин сналазе и поступају у радном окружењу и у радним ситуацијама; да се одговорно и конструктивно ангажују у циљу побољшавања својих личних и породичних прилика и услова и да у том циљу правилно и одговорно користе расположиве друштвене ресурсе и механизме, као и све властите ресурсе; да на одговарајући начин и сврсисходно користе технолошка помагала и разноврсна комуникациона средства; да се усмере ка наставку образовања и сталном учењу и усавршавању и да се активно, конструктивно и одговорно укључе у живот заједнице у којој живе, као и у процесе у ширем друштвеном окружењу.

У процесу развоја курикулума ФООО израда програма појединачних предмета руковођена је идејом о њиховом учешћу и доприносу развоју општих компетенција. Учесће исхода појединачних предмета у свим кључним компетенцијама главни је основ за њихову формулацију. Критеријум избора садржаја програма предмета је остваривост исхода: „Чему и како овај садржај служи” – његове импликације на когнитивни и делатни план одраслог. Функционализација у избору садржаја предмета није рађена као одговор на питање шта је то што се максимално може искључити из садржаја предмета а да научна област у предмету буде заступљена целовито. Функционализација је рађена у односу на одраслог и његово животно искуство, као одговор на питање који је то минимум критичних знања из једне научне области која су потребна одраслом да разуме свет око себе и функционише успешно према очекиваним друштвеним стандардима. Другим речима, овај курикулум оријентисан на компетенције није отварао питање шта то треба неко да научи да би савладао „основни” програм неког предмета, већ која су то критична знања и вештине које нуде поједине научне области, а неопходна су одраслом да правилно разуме свет око себе, своје понашање, своје улоге и положај у њему, да разуме шта се око њега дешава и зашто се нешто дешава, и на основу тога увиди, уме и разуме шта може да предузме да се ствари дешавају и решавају другачије или да их спречи да се дешавају.

Процес учења који треба да обезбеди развој кључних компетенција код одраслих мора се заснивати на смештању нових знања у контекст свакодневног живота одраслих и налажењу његове практичне примене у многобројним улогама и свакодневним животним и радним ситуацијама одраслог. На тај начин у процесу учења користе се предности искустава и знања које одрастао има и та искуства и знања процес учења одраслих чине практично могућим. Иако је учење у свом крајњем смислу индивидуални чин сваког полазника, оно се као процес најуспешније организује у групи, кроз групну размену и сарадњу, заједничким радом на различитим задацима и у различитим активностима, заједно са другима и уз помоћ и подршку других, увидом у сопствено напредовање и напредовање групе. Због тога је потребно да се ФООО реализује кроз процес редовне наставе.

Исходи ФООО могу се остварити ако наставник користи различите методе и могућности интерактивног рада и рада у малим групама. То значи и да ствара могућности за разне облике и правце разговора и размене са полазницима и међу њима, разматрајући разноврсне, њима интересантне појаве, помажући им да граде аргументе, успостављајући културу дијалога и међу истостишљеницима и међу неистостишљеницима и омогућавајући им да појаве и проблеме сагледавају из различитих углова и из туђе перспективе. За разлику од основног образовања за децу која се у процесу образовања организују у разреде, који подразумевају скупине истог календарског узраста од којих сваки узраст има особене карактеристике психосоцијалног развоја и степена развијености способности за учење, и где образовање и учење имају изразито формативну улогу у развоју личности, као и споља дефинисаних дугорочних циљева образовања – образовање одраслих има сасвим другачије карактеристике. Основно образовање одраслих руководи се прагматичним и краткорочно остварљивим циљевима, пре спољашњом него унутрашњом мотивацијом за учење и веома различитим мотивима, разлозима и интересовањима за укључивање у образовни процес.

Кључ за функционалност јесу наставници и од њихове умешности, околности у којима реализују програм и њихових професионалних компетенција зависи да ли ће овај образовни програм, који је развијен у свим елементима као функционалан, бити као такав и реализован.

1.2. Профил полазника

ФООО је намењен свим одраслим особама старијим од 15 година које нису никада похађале основно образовање или су га напустиле. У програм ФООО не могу се укључити полазници млађи од 15 година јер концепција и карактеристике програма не одговарају млађем узрасту. Полазници ФООО су одрасли који су пропустили прилику да у периоду критичног развоја базичних вештина и способности користе знање као супстрат на коме ће расти и развијати се њихове способности, понашање, мишљење и вештине, који најчешће нису мотивисани да уче, који у великом проценту не верују у вредност образовања и чије су животне околности често угрожавајуће. То су изазови са којима се сусрећу наставници у настојању да ове одрасле особе мотивишу за учење и задрже у образовном процесу. Стопа осипања код ових полазника прелази 30%.

Досадашња искуства у реализацији програма ФООО, у који је уписано преко седам хиљада полазника, показују да интересовање за стицање основног образовања изражавају готово подједнако мушкарци и жене. У похађању програма истрајнији су они који имају нешто повољнији економски статус и више чланова породице са завршеном основном школом.

Већина полазника, преко 80%, припада старосној групи између 15 и 36 година (најстарији полазник има 57 година). Нешто је већи проценат у узрасној групи од 15 до 25 година него 26 до 36 година, али око 10% припада старосној групи од 37 до 47 година. У старијим старосним групама више је жена.

Највеће етничке групе у ФООО чине Роми, око 50%, и Срби око 35% .

Значајан број полазника ФООО, око 34% ожењено је и удато и има децу.

Највећи број, око 70% полазника, живи испод линије сиромаштва и већина је незапослена (62%). Више од половине полазника се бави сезонским пословима, око 20% запослено је на „црно” а око 6% је регуларно запослено са пуним радним временом.

Око 60% полазника је напустило основно образовање у узрасту од 13 до 15 година, а око 30% између 10 и 12 година. Разлог напуштања за већину је незаинтересованост за школу а затим сиромаштво, пресељење породице, запослење и родитељска забрана.

Најснажнији мотиви за повратак у школу су повећана могућност запослења, стицање знања и дипломе а 16% полазника планира даљи наставак школовања.

Најзначајније сметње за редовно похађање наставе су потреба да се заради за породицу (око 30%), здравствено стање у породици и трошкови које захтева похађање ФООО.

1.3. Обавезујућа документа

Кључна документа којима је регулисано остваривање програма ФООО јесу:

1.3.1. *Правилник о условима у њојледу њросџора, ојреме, настџавних средстџава и стџейена и врстџе образовања настџавника и андрџаошких асисџенатџа за остваривање Настџавној џлана и џројрама основној образовања одраслих* („Просветни гласник РС”, бр. 13/13)

Међу ближим условима које овај правилник одређује посебно се скреће пажња на регулацију потребног образовања наставника, стручних сарадника и андрагошког асистента и прописан програм оспособљавања наставника, стручних сарадника, директора и андрагошких асистената за рад са одраслима. Наставним планом ФООО уведени су нови предмети и модули па Правилник регулише ко може да изводи наставу из ових предмета. Наставници, стручни сарадници, директори и андрагошки асистенти тј. школски тим који остварује ФООО, мора да има и савладан „*Инџејрални џројрам обуке за остваривање џројрама функционалној основној образовања одраслих*” који се састоји од четири модула. Правилником се регулише статус и обука за андрагошког асистента.

1.3.2. *Правилник о настџавном џлану и џројраму основној образовања одраслих одраслих* („Просветни гласник РС”, бр. 13/13)

Овим правилником регулисана су кључна питања концепта ФООО у стандардним обрасцима представљања наставног плана и програма. Правилник садржи и образложења за новине и посебна решења уведена у ФООО. Део Правилника је наставни план ФООО (у прилогу), а посебно се скреће пажња на развијен дидактички материјал за наставу и учење у ФООО. За сваки предмет и модул, у сваком циклусу ФООО, обезбеђени су одговарајући водичи за наставнике и материјали за учење одраслих. Ови водичи и материјали, који су вишеструко тестирани и проверавани практичном употребом, представљају пратећи дидактички материјал развијен као допуна и проширена верзија Упутства за начин остваривања програма предмета и модула, који су саставни део програма сваког предмета и модула у оквиру Наставног плана и програма основног образовања одраслих. Такође, написан је и *Приручник за ФООО: Школа, школски џтим и настџавник*, који садржи одговоре на питања која су најчешће постављана током двогодишњег развоја и реализације Наставног плана и програма ФООО.

1.3.3. *Правилник о ојшџим стџандардима џосџијнуђа за основно образовање одраслих* („Службени гласник РС”, бр. 50/13)

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих развијени су за крај првог циклуса основног образовања одраслих и за крај основног образовања одраслих за све предмете/модуле. Стандарди дефинишу критеријуме за процену степена у којем је полазник развио кључне компетенције тј. описују шта одрасли знају и могу да ураде на различитим нивоима развоја компетенција. Према стандардима се мери ниво одређене компетенције који је постигнут на крају првог циклуса тј. на крају функционалног основног образовања одраслих. Стандарди су постављени на два нивоа: основни ниво стандарда ФООО дефинисан је оним знањима, вештинама, ставовима и компетенцијама које полазници функционалног основног образовања одраслих треба да усвоје и развију на крају првог циклуса ФООО, односно по завршетку ФООО. То су она знања, вештине, ставови и компетенције који су неопходни одраслој особи за даље образовање, активно укључивање у демократско друштво, запошљивост и одговорно живљење. Напредни ниво стандарда ФООО је дефинисан оним знањима, вештинама, ставовима и компетенцијама које полазници треба да усвоје и развију, а који им омогућавају успешан наставак образовања до стицања квалификације у средњем образовању. Знања, вештине, ставови и компетенције на напредном нивоу усклађени су са стандардима за крај обавезног образовања и њихово достизање омогућава полазницима ФООО да успешно положи завршни испит на крају обавезног образовања и успешно наставе образовање у средњој школи.

2. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ

2.1. Појам образовних стандарда

Савремени образовни системи, као и сам образовни процес, у великој мери се заснивају на утврђеним и дефинисаним стандардима. Стандарди могу да се односе на различите аспекте не само образовног система као целине, већ и образовног процеса који се у систему одвија.

У нашем образовном систему, према одредбама Закона о основама система образовања и васпитања (2009), предвиђено је дефинисање неколико група стандарда, међу којима су општи и посебни стандарди постигнућа, стандарди компетенција за професију наставника и васпитача и њиховог професионалног развоја, стандарди компетенција директора, стандарди квалитета уџбеника и наставних средстава, стандарди квалитета рада установе и др.

Резултати истраживања која прате реформске процесе у образовању у великом броју земаља у свим деловима света, и оним развијеним и оним мање развијеним, показују да, у начелу, стандарди представљају једно од најмоћнијих оруђа за укупно побољшање резултата које образовни систем постиже. Пошто јасно показују шта треба да буду циљеви наставе, стандарди доприносе чвршћем повезивању и узајамном усклађивању свих кључних елемената у образовном процесу – образовног програма (курикулума), саме наставе, вредновања резултата, па и дефинисања одговорности за утврђене резултате.

У нашем образовном систему, како је већ показано, из много разлога и по много чему, основно образовање одраслих једно је од стратешких образовних приоритета. Недавно усвојени стандарди постигнућа у основном образовању одраслих значајно ће допринети да се заиста остваре они главни друштвени циљеви због којих овај сегмент образовног система и постоји. То је једна од главних и уједно огромна корист од ових стандарда.

Али листа разлога због којих су ови стандарди потребни и корисни, као и начина на које се они могу користити, овим је тек отворена.

Стандарди су веома корисни у процесу планирања наставе уопште, јер наставнику пружају могућност да главни нагласак у наставном процесу стави на постепено остваривање стандарда планирајући кораке на том путу. Такође, наставник сам процес води тако што ствара потребне услове за учење, уместо да полазницима преноси или излаже предвиђено градиво.

Овај начин планирања и вођења наставе подразумева и њено прилагођавање групним и индивидуалним карактеристикама полазника, што са своје стране, пак, подразумева стално праћење напредовања и подршку напредовању полазника.

Полазници најефикасније и најквалитетније уче кад су активни и укључени у различите активности у учионици, што доприноси развоју компетенција, и то је корисније и сложеније образовно постигнуће од упамћивања и пригодне репродукције наставних садржаја.

Стандарди омогућавају да се, кроз дугорочно планирање и сврсисходно индивидуално и групно прилагођавање наставе, подрже сви облици учења одраслих који имају потенцијал да доведу до жељених резултата. Уважавање специфичности у начину учења и уважавање различитих видова, облика и начина учења, представља солидну потпору и осигурава конкретну подршку концепту целоживотног учења и његовом практиковању у школским условима.

Захваљујући стандардима могуће је уважавање резултата не само формалног учења (учења које се организовано одвија у оквиру образовног система), већ и неформалног учења (које се збива изван званичних институција образовног система) и информалног учења (оних облика учења који су карактеристични и функционални у условима свакодневног живота, у којима примарни циљ активности није учење, али се оно ипак одвија и то често на ефикасан и квалитетан начин).

На стандардима заснована процена образовног статуса одраслог омогућава да се у систем основном образовања одрасли укључи сагласно компетенцијама којима располаже. Ово значи

да одрасли не мора да наставља основно школовање тамо где га је својевремено прекинуо, нити да обавезно мора да креће од почетка, ако није ни похађао школу. Управо стандарди чине могућим признавање претходног учења и развијених компетенција, који и код нас, као и у другим развијеним образовним системима, постају део законске регулативе.

Напредна и одговорна примена стандарда постигнућа у основном образовању одраслих, за коју је потребно и одређено искуство практиковања и ваљана подршка наставнику, подразумева коришћење стандарда као мотивационог средства за полазника да учи и да постиже више. Стандарди могу да охрабре и наставнике и полазнике да заједно размишљају и планирају стратегије учења у зависности од циљева и сврхе учења, да заједно утврде на које препреке наилазе и да заједно планирају начине да се ове препреке избегну или савладају.

Када се све ово има на уму, јасно је да стандарди постигнућа представљају једну од снажних и поузданих гаранција квалитета образовања и на нивоу система и на нивоу процеса.

У закључку ваља поновити да су стандарди постигнућа једно од најважнијих евалуационих средстава када је потребно утврдити стварно постигнуте резултате у процесу учења тј. степен остварености исхода и ниво развијености компетенција. А о овим потоњима управо следи неколико речи.

2.2. Однос стандарда и исхода у курикулуму

У савременим образовним програмима предметни садржаји више нису сами себи сврха и циљ, већ се појављују у функцији постизања исхода, развоја компетенција и испуњености стандарда. Ова три концепта су уједно и једна од главних окосница многих савремених образовних програма. Композиција савремених образовних програма (курикулума) стога је једноставнија него код ранијих, утолико што више не подразумева гомилање садржаја, а сложенија утолико што се ослања на више међусобно динамички повезаних категорија и димензија. И у нашем курикулуму за функционално основно образовање одраслих, који је од шк. 2013/14. године у редовној примени у систему основног образовања дефинисани су општи исходи (опште компетенције) и предметни исходи. Такође, израђени су стандарди постигнућа повезани са курикулумом који је оријентисан према општим и предметним исходима. Опште компетенције, које су као општи исходи дефинисане у курикулуму, имају снажну подршку у концепту кључних компетенција дефинисаних у одговарајућим законским решењима која регулишу основно образовање одраслих.

Које су сличности и разлике између исхода, компетенција и стандарда и да ли су и зашто сви ови концепти потребни?

Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Једна од њихових улога је да повежу оно чему се стреми у једном образовном систему са наставном и образовном праксом у њему. Кроз исходе се, другим речима, конкретизују и операционализују циљеви образовања. Ова конкретизација и операционализација је потребна стога што се, по правилу, циљеви исказују широко, уопштено, апстрактно и снажно вредносно опредељено, те најчешће остају на декларативном нивоу и тешко се претачу у реални, делатни простор. Исходи показују који и какви резултати учења и наставе одговарају циљевима постављеним или дефинисаним у једном образовном систему.

Може се рећи да стандарди и компетенције такође представљају одређене врсте исхода. Исходи су, дакле, најшира од ове три категорије концепата. Такође, треба рећи да се и исходи, и компетенције и стандарди односе на знања, умења, ставове и вредности ка чијем успостављању и развоју је усмерен образовни процес. Компетенције су специфичне по томе што се односе на знања, умења, ставове и вредности непосредно примењиве и активно коришћене не само у школском, већ и у приватном, друштвеном и радном окружењу.

У сложеном комплету који чине исходи, компетенције и стандарди, ови последњи имају улогу аршина. Стандарди су, наиме, мерни инструменти чијом употребом је могуће утврдити

шта је и у коликој мери развијено и постигнуто. Мерењу помоћу стандарда подлежу и исходи и компетенције. Примена стандарда је један од начина да се о ономе што је стварно постигнуто у образовном процесу не нагађа, већ да се то измери. За систем који је заиста окренут развоју и напредовању, последице примене стандарда су далекосежне и изузетно повољне. Мерење засновано на стандардима пружа обиље повратних информација о квалитету и развојним потребама образовног система, а та заједничка слика се, на својствен и специфичан начин, гради радом и резултатима сваке школе, сваког наставника и сваког ученика/полазника.

Курикулумом функционалног основног образовања одраслих дефинисани су општи исходи тј. кључне компетенције ка чијем развоју су усмерени предметни програми свих предмета и модула. Осим тога, сваки предметни програм је дефинисан на основу предметних исхода – очекиваних резултата учења и наставе. Предметни садржаји су бирани циљано и функционално, с обзиром на дефинисане кључне компетенције и предметне исходе. Општи циљ ФООО дефинисан је управо у духу компетенција, као успостављање и унапређивање знања, вештина, вредности и ставова неопходних за проактивно и конструктивно решавање проблема и суочавање са изазовима у свакодневном животу, унапређивање породичних и личних услова живота, обављање једноставних послова и адекватно поступање у радним ситуацијама и радном окружењу, даље образовање и активно учешће у друштвеној заједници.

Процес израде стандарда постигнућа у функционалном основном образовању одраслих био је снажно ослоњен на дефинисане компетенције и предметне исходе у курикулуму ФООО. У наредном периоду може се очекивати даље усавршавање курикулума на темељу показатеља прикупљених применом стандарда, а потом и даље прилагођавање стандарда. Као што је већ речено, исходи, компетенције и стандарди не представљају статичне, већ динамичне категорије, и то не само из угла њихових узајамних односа, већ и из угла фундаменталних карактеристика сваке од њих понаособ.

Очекивани општи исходи тј. кључне компетенције по први пут су у нас систематски дефинисане управо у курикулуму ФООО. Кључне компетенције су један од интегративних фактора курикулума, а у њиховом развоју учествују сви предмети и модули. Ево листе и кратког описа тих компетенција:

Језичка писменост се односи на оспособљеност да се изразе идеје, осећања, чињенице и мишљења у усменом и писаном облику, на матерњем језику, у различитим друштвеним, културним и комуникацијским контекстима (у породици, у радном и друштвеном окружењу, у радном и слободном времену). Ова компетенција обухвата и слушање, усмени говор, читање и писање у комуникацији на страном језику.

Математичка писменост се огледа у коришћењу математичког размишљања и основних математичких појмова у решавању проблема у ситуацијама у свакодневном животу и поимању простора и односа у њему.

Основе научне писмености значе оспособљеност за коришћење стечених знања, вештина и умења у уочавању, разумевању и објашњавању природних појава.

Дигитална писменост представља ефикасно, функционално и одговорно коришћење различитих савремених информационо-комуникационих средстава у раду, слободном времену и комуникацији.

Управљање сопственим учењем препознаје се по оспособљености да се организује сопствено учење и да му се организовано приступи, самостално или у групи и по спремности за продужено и стално, другим речима, целоживотно учење у различитим ситуацијама. У ову компетенцију укључена је и умешност у отклањању и савладавању препрека у успешном учењу.

Решавање проблема је компетенција која се састоји од препознавања, објашњавања и решавања проблема уз коришћење знања и вештина стечених у различитим областима.

Социјалне интеракције и сарадња са другима укључује свако понашање које је у служби ефикасне и конструктивне комуникације у друштвеном животу појединца и у циљу ненасилног решавања конфликта.

Грађанска одговорност за демократију значи активно и одговорно учешће у грађанском животу засновано на знању о најважнијим друштвеним и политичким вредностима, концептима и структурама.

Здравствене компетенције подразумевају преузимање одговорности за сопствено здравље и здравље породице, чување здравља и препознавање утицаја различитих начина живота и животних навика на одржање и унапређивање здравља.

Еколошке компетенције укључују активан однос према очувању и унапређењу околине.

Иницијативност и предузетништво односе се на спремност да се идеја преточи у активност, да се покрене промена, да се прилагоди иновацијама, да се преузме ризик, да се планира и управља активностима ради остварења постављених циљева.

Културна свест, мултикултуралност и креативност као компетенција односе се на осетљивост, прихватање постојања и позитивно вредновање различитости у социјалном, културном, етничком, религијском и стваралачком домену, уз разумевање значаја и уважавање креативног изражавања идеја, искустава и емоција кроз различите медије.

2.3. Стандарди и дидактичко-методичка апаратура (наставне методе, облици рада са полазницима, планирање наставе, коришћење уџбеника, оцењивање итд.)

Парафразирајући једну од полазних премиса неких од система квалитета у образовању, долазимо до тога да одговорност за учење (одговорност да ће нешто бити научено) сноси онај који учи, док образовне установе, а ми ћемо рећи пре свега наставници, „само” обезбеђују услове да се процес поучавања дешава (Zech, R., 2007). Описана ситуација постаје комплекснија када је, с једне стране, онај који учи, одрастао полазник, на веома ниском нивоу формалног образовања, а с друге стране, када наставник треба да обезбеди такве услове који ће полазнику бити јака подршка за постизање исхода учења који су дефинисани стандардима.

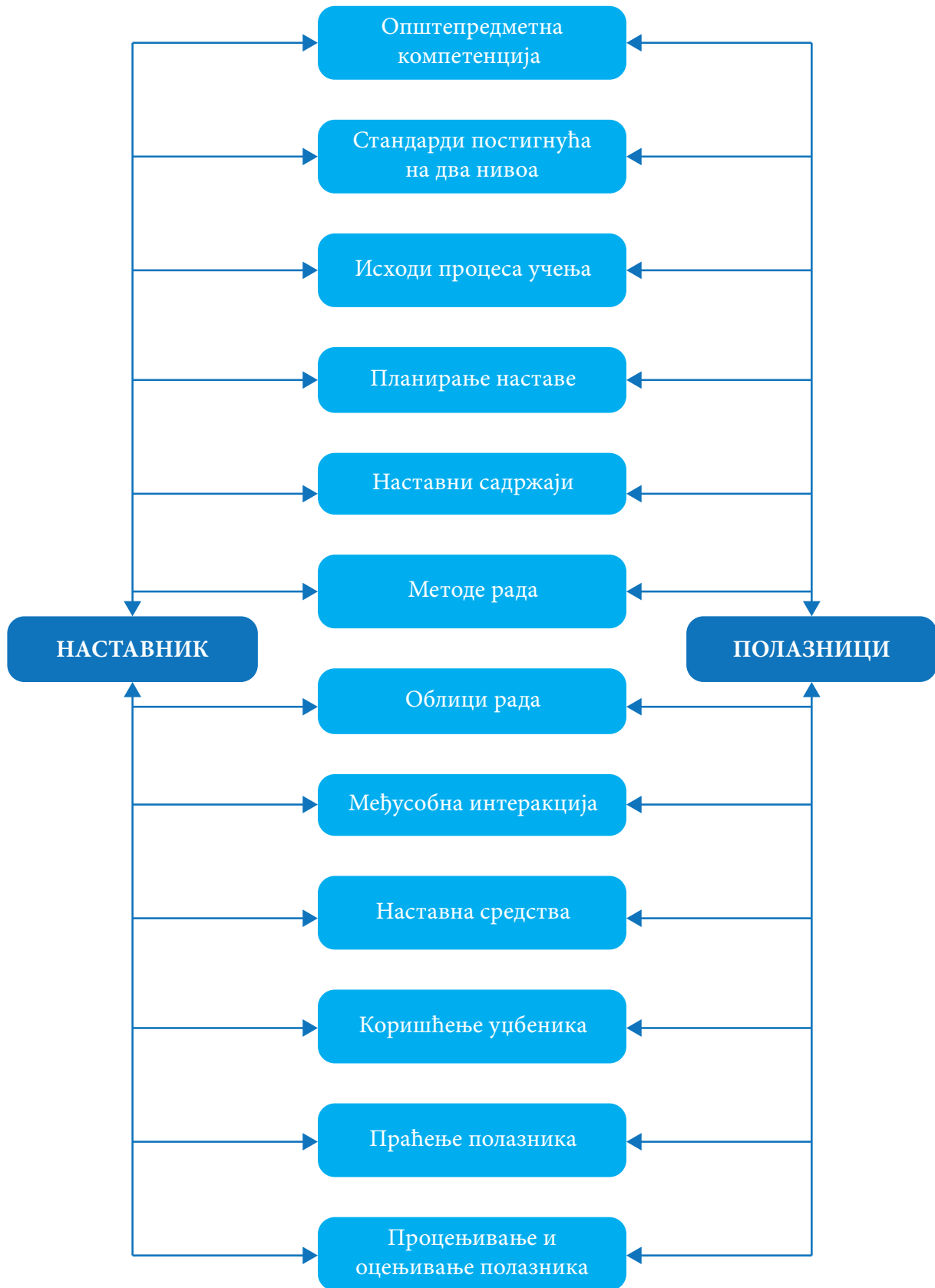
Наставник процесом поучавања/учења може да управља симултано користећи више елемената наставне ситуације. Међусобна повезаност елемената наставног процеса, које наставник креира и користи, као и деловање овог сложаја, који наставник ставља у функцију у комуникацији са полазником, са исходима процеса учења, општепредметном компетенцијом и стандардима постигнућа полазника приказана је у схеми број 1.

Већ на први поглед схема указује на сложеност процеса поучавања/учења, која, с једне стране, потиче од бројности елемената укључених у процес, а с друге стране, што сваки од елемената делује на друге елементе, који опет, и појединачно и заједнички, делују на било који од елемената који бисмо издвојили. Из угла актера овог процеса, није нимало лак задатак поучавања за наставника, и нимало лакши задатак за учење за одраслог полазника.

Настава у оквиру новог концепта функционалног основног образовања одраслих конципирана је као настава оријентисана на исходе процеса учења, који заједнички чине одређене компетенције, чија развијеност треба да буде усклађена са прописаним стандардима. У оквиру оваквог концепта, и настава, и улога наставника и улога полазника морају да претрпе одређене измене.

Оно чиме наставник у свом раду треба првенствено да се руководи јесу: 1) **општепредметна компетенција** која, у ствари, представља одговор на питање: Зашто полазнику треба тај предмет? Шта ће он од онога што је учио у оквиру тог предмета бити у стању да уради у свом животу, изван образовне ситуације, и то успешно? Подсећања ради, компетенције почињу да се изграђују током наставног процеса, али је најбитније да оне дођу до изражаја када полазник изађе из наставног процеса; 2) **исходи процеса учења** садрже одговоре на питање: Шта полазник треба на крају одређеног циклуса образовања да зна и уме, као и какве ставове да поседује; 3) **стандарди постигнућа полазника** дају одговор на питање: До којег нивоа, основног или напредног, полазник мора да има усвојена знања, развијене вештине и ставове да би успешно завршио образовни процес у оквиру формалног образовања.

Схема број 1: Међусобна повезаност елемената наставног процеса са исходима процеса учења, општепредметном компетенцијом и стандардима постигнућа полазника

Почев од планирања наставе, као и током целокупне њене реализације, наставник треба све елементе овог процеса да стави у функцију подршке постизању прописаних исхода на нивоима предвиђеним стандардима и остваривању општепредметне компетенције. У оваквој

концепцији рада нису наставни садржаји оно чиме се наставник првенствено руководи, већ и садржаје, као и методе и облике рада, наставна средства, садржај уџбеника и начин њиховог коришћења, праћење, процењивање и оцењивање постигнућа полазника, у најоптималнијој комбинацији, усмерава ка досезању исхода, стандарда и општепредметне компетенције. Међусобна интеракција између наставника и одраслих полазника представља посебно важну и специфичну компоненту овог процеса. Важна је компонента имајући у виду подршку потребну полазницима да надокнаде пропуштено, а специфична, јер, за разлику од деце, одрасли полазници најчешће располажу, у неким животним областима, и богатијим животним искуством од наставника. Ова чињеница може да буде полазиште за размишљање наставника о томе како да релевантно животно искуство полазника уведе у наставну ситуацију и тиме нађе још једно упориште у ходу ка исходима, стандардима и компетенцијама који треба да се остваре. На овај начин успоставља се цикличан однос између компетенција које полазници већ поседују, које уносе у наставни процес као подршку процесу учења, да би из њега понели нове компетенције које ће бити у функцији у реалним животним ситуацијама.

3. О стандардима за предмет Српски језик

Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај трећег циклуса функционалног обавезног образовања одраслих за предмет Српски језик садрже стандарде постигнућа за области: *Усмено изражавање, Вештина читања и разумевање прочитаног, Писано изражавање, Граматика, лексика, народни и књижевни језик и Књижевност*. У оквиру сваке области описани су захтеви на основном и напредном нивоу, осим у области Усмено изражавање.

На крају трећег циклуса образовања и изучавања предмета Српски језик, полазник има изграђене вештине усмене комуникације и обухватније користи српски језик у писаној комуникацији ради учешћа у друштвеном животу, на послу и ради личног усавршавања. Самостално чита и тумачи препоручена¹ књижевноуметничка дела.

3.1. Веза образовних стандарда са наставним програмом

Треба истаћи да предметни садржаји више нису сами себи сврха и циљ, већ да су они у функцији развоја компетенција и постизања стандарда. Савремени наставни програм је функционалнији зато што је избегнуто гомилање садржаја. Тако, неки садржаји могу бити намењени остварењу само једног стандарда, док кроз друге садржаје можемо да развијамо и достигнуемо више различитих образовних стандарда истовремено. У Табели 1 приказали смо тематску везу наставног садржаја са стандардима образовних постигнућа (*Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих – Српски језик, трећи циклус 2013*).

Табела 1

Пример везаности садржаја и стандарда на основном нивоу

Део садржаја из области <i>Граматика, лексика, народни и књижевни језик</i>	Образовни стандарди у области <i>Граматика, лексика, народни и књижевни језик</i>
– Познавање књижевнојезичке норме у вези са гласовним променама;	ОЗ.СЈ.1.4.1. Примењује књижевнојезичку норму у вези са гласовним алтернацијама.
– одређивање места реченичног акцента; грађење речи према моделу;	ОЗ.СЈ.1.4.2. Одређује место реченичног акцента у једноставнијим примерима.
– познавање врста реченица према комуникативној функцији;	ОЗ.СЈ.1.4.5. Уочава синтаксичке јединице (реч, синтагму, предикатску и комуникативну реченицу); именује врсте реченица према комуникативној функцији и по потврдности/одричности (потврдне и одричне).
– познавање основних лексичких појмова и лексичких односа (синонимије, антонимије, хомонимије);	ОЗ.СЈ.1.4.7. Правилно употребљава глаголске облике (презент, перфекат, футур, императив и потенцијал).
– правилна употреба глаголских облика (садашње, будуће и прошло време);	ОЗ.СЈ.1.4.8. Познаје основне лексичке појаве (једнозначност и вишезначност речи) и лексичке односе (синонимију, антонимију и хомонимију).
– познавање фразеологизама.	

¹Наставници бирају и препоручују полазницима књижевноуметничка дела и неуметничке текстове у складу са принципом индивидуализације наставе (у пракси нема обавезне и изборне лектире).

План и програм наставе српског језика у трећем циклусу ФООО састављен је из пет делова: *Усмено изражавање, Вештина читања и разумевања прочитаног, Писано изражавање, Граматика, лексика, народни и књижевни језик и Књижевност* и њиме су дефинисане кључне компетенције које полазник треба да усвоји на крају школовања у трећем циклусу (исходи учења). Тако успостављена веза између програма и стандарда омогућава наставницима да прате постигнућа полазника и добијају обиље повратних информација о квалитету наставе.

Да бисмо измерили шта је и у коликој мери развијено и интегрисано од знања, вештина и ставова, користимо стандарде као мерне инструменте који су раслојени на два нивоа постигнућа: основном и напредном. Наставник према свом искуству, знању и самоевалуацији свог рада са полазницима – треба да користи разноврсне и многобројне методичке поступке у настојању да оствари прописане стандарде, док ће му провера остварености образовних стандарда пружати повратне информације о резултатима учења.

3.2. Примери задатака

3.2.1. Област УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Образовни стандарди у области *Усмено изражавање* нису раслојени по нивоима и не вреднују се папир-оловка тестом. Они су, међутим, саставни део језичке културе сваког појединца и неопходни су ради учешћа у друштвеном животу, на послу и ради личног усавршавања. Њихова оствареност се проверава у дијалогу са полазницима, у њиховом излагању на одређене теме и на друге начине.

У овој области полазник би требало да поштује књижевнојезичку норму у језику, препричава текст са сажимањем или без сажимања, да јасно организује своје излагање и јавно исказује своје мишљење уз поштовање мишљења саговорника. Стичући културу комуникације, полазник би требало да ефикасније решава проблеме у свакодневном животу, радном окружењу и даљем образовању.

Од полазника треба очекивати да изражајно чита текстове који се обрађују на часовима, поштујући говорну интонацију, реченични акценат, темпо итд., што може да се оствари и учењем стихова напамет. У оквиру стандарда *ОЗ.СЈ.0.1.4. Уме да формулише своје мишљење и да га јавно искаже; уме у краћким цртама да изложи своју идеју и да аргументује став за који се залаже; уме да одбрани своју тврдњу, уз уважавање и поштовање мишљења саговорника*, полазници могу кроз расправу да износе своје мишљење, бране га dobrим аргументима, али уз поштовање саговорника и уважавање различитих мишљења (*Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих – Српски језик, трећи циклус, 2013*). Можемо, на пример, организовати различите дебате међу полазницима у којима би се они изјашњавали за или против одређених ставова поводом свакодневних дешавања или поводом тема из образовања и културе уопште.

Област *Усмено изражавање* не треба посматрати изоловано. Она заједно са Писаним изражавањем и *Вештином читања и разумевањем прочитаног* представља неодвојиву целину чинећи целовит систем *језичке културе*. У свакодневној комуникацији усмени вид споразумевања има незаменљиву улогу и шаље јединствену емотивну поруку говорника.

3.2.2. Област ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

Вештина читања и разумевање прочитаног садржи стандарде који се односе на читање и разумевање књижевноуметничких и неуметничких текстова. Под неуметничким текстовима подразумевају се текстови из науке о језику и науке о књижевности, научнопопуларни текстови из ових области и, по потреби, текстови из медија и других извора погодни за обраду градива из предмета Српски језик (*Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих – Српски језик, трећи циклус 2013*).

Поред поделе на књижевноуметничке и неуметничке, текстови се могу поделити и на линеарне и нелинеарне. Линеарни текстови су састављени од реченица организованих у пасусе, односно одељке, поглавља и/или књиге. Они могу бити наративни, дескриптивни, експозиторни, аргументативни, документарни и сл. Нелинеарни текстови информације излажу секвенцијално и то су: табеле, графикони, схеме, дијаграми, мапе, формулари итд. У свакодневном животу окружени смо овим типом текстова, а тенденција је да у будућности буду још присутнији. И књижевноуметнички и неуметнички текстови могу бити линеарни и нелинеарни, односно могу се састојати од реченица и табела, дијаграма и сл.

Стандарди у оквиру ове области груписани су на два нивоа – основни и напредни. Стандарди са основног нивоа односе се на схватање смисла текста и на проналажење информација у њему. Тражене информације могу се односити на конкретне податке, као и на уочавање јасно исказаних односа. На пример, захтев се може односити на одређивање главног лика у тексту, места и времена радње, разумевања последица неког поступка или догађаја и сл.

У оквиру основног нивоа неопходно је да полазници разликују књижевноуметнички и

неуметнички текст, односно да умеју да препознају особености једне и друге врсте текстова (естетску вредност књижевноуметничког текста, различит стил...). Такође, важно је да препознају да ли је сврха неуметничког текста обавештавање, аргументовање, упозоравање и сл.

Текстови у којима полазници проналазе основне информације, издвајају их и упоређују – треба да буду релативно једноставни, са јасно израженим траженим информацијама.

Полазнике треба усмеравати на разликовање чињеница од коментара и објективности од пристрасности и пропаганде како би развијали критички однос према информацијама и умели да заузму став у односу на њих.

Стандарди са напредног нивоа углавном се односе на интерпретирање значења текста и критички однос према њему. Задаци на овом нивоу су нешто сложенији и захтевају развијеније читалачке вештине, које подразумевају постојање читалачких навика, пажљивије читање и активан однос према тексту.

За разлику од задатка са основног нивоа који се, на пример, може односити на одређивање главног лика, на напредном нивоу захтева се просуђивање поступака и ставова ликова. Рецимо, захтев може бити да се процени да ли је поступак неког лика моралан и да се пружи образложење за тај став, поткрепљено детаљима из текста. Важно је и да полазници умеју да издвоје из текста аргументе у прилог некој тези или против ње, чиме показују да су овладали сложенијим читалачким вештинама и да умеју критички да разматрају одређени проблем или појаву, односно да критички преиспитују различите идеје. Да би се развијала ова вештина, треба користити текстове са провокативним темама око којих постоји неслагање. Важан део функционалне писмености је и умеће коришћења различитих делова књиге да би се читалац информисао и решио неки задатак. Захтев се, на пример, може односити на проналажење одређеног дела књиге уз помоћ садржаја или коришћење библиографије.

Вештина читања и разумевање прочићаног има веома важну улогу у процесу учења у коме се полазници стално сусрећу са различитим врстама текстова. Поред тога што доприноси богаћењу вокабулара и што је директно повезано са успешношћу у већини школских предмета – читање је неопходно за професионално усавршавање и лични развој и омогућава снажање у свакодневним животним ситуацијама. Због тога овој области треба посветити посебну пажњу у настави српског језика.

Примери задатака за основни ниво

О3.СЈ.1.2.1. Разликује књижевноуметнички и неуметнички текст и одређује сврху неуметничког текста.	Основни ниво
Прочитајте текстове и заокружите слово испред неуметничког текста. а) Каленића пијаца је својеврсна амбасада села у престоници. На њој се се сваког јутра изнова продају зелени производи убледелим Београђанима, што су већ одавно изгубили своје корење и везу са земљом и њеним плодовима. б) Највећа и сигурно најпознатија београдска пијаца, Каленић, смештена је у средишту најмање градске општине Врачар. Пијаца Каленић спада у ред старих градских пијаца, изграђена је 1926. године на Каленића гувну, једном од бројних задужбина предратног београдског богаташа и добротвора Влајка Каленића. в) Живећи уз Каленића пијацу и на њој, навикли смо се на природни ритам зрења. Појава првих трешања на њеној раскошној сцени била је права свечаност. Прве трешње су се куповале на везице, а оне везане петелкама у пару качиле су се за уво као пролећне минђуше. Још нисам видео лепши накит!	
Решење: б) Највећа и сигурно најпознатија београдска пијаца, Каленић, смештена је у средишту најмање градске општине Врачар. Пијаца Каленић спада у ред старих градских пијаца, изграђена је 1926. године на Каленића гувну, једном од бројних задужбина предратног београдског богаташа и добротвора Влајка Каленића.	

О3.СЈ.1.2.2. Проналази и издваја основне информације из текста; повезује информације и идеје изнете у тексту, уочава јасно исказане односе (временски след, средство – циљ, узрок – последица и сл.).	Основни ниво
Пред Вама је текст из часописа <i>Даница</i>. Прочитајте га, а затим допуните реченицу испод текста. Београдске кафане Сваки град има своју причу. Такав је и Београд, на седам брежуљака и две реке. Посебну драж Београду давале су кафане. Некада је у Београду на сваких 50 становника била по једна кафана. Можда нисмо најстарији европски народ, али зато имамо најдужу кафанску традицију која датира од 1522. године када су Турци на Дорћолу отворили објекат у коме се служила само кафа. Сарајево добија кафану 1592. године, Лондон 1658. године, а Беч 1683. године. Кафане Београда су осликавале душу града, његових становника и путника. У београдским кафанама оног доба отворена је и прва берза, одиграна прва позоришна представа, приказан први филм, зазвонио први телефон. (Стиаре београдске кафане, Катарина Граната-Савић) Најстарија београдска кафана отворена је _____ године.	
Решење: Најстарија београдска кафана отворена је <u>1552.</u> године.	

О3.СЈ.1.2.3. Чита једноставне легенде, табеле, дијаграме и графиконе.

Основни ниво

У табели су дати сви падежи личних заменица у једнини. На основу података из табеле одговорите на питање.

Како гласи инструментал личне заменице **она**?

Падеж	1. лице	2. лице	3. лице		
			Мушки род	Женски род	Средњи род
Номинатив	ја	ти	он	она	оно
Генитив	мене, ме	тебе, те	њeга, га	њe, је	њeга, га
Датив	мени, ми	теби, ти	њeму, му	њoј, јoј	њeму, му
Акузатив	мене, ме	тебе, те	њeга, га	њy, је, јy	њeга, га
Вокатив	–	ти	–	–	–
Инструментал	мноме	тобом	њим	њом	њим
Локатив	мени	теби	њeму	њoј	њeму

Инструментал личне заменице **она** гласи _____.

Решење: Инструментал личне заменице она гласи њом.

О3.СЈ.1.2.4. Разликује чињеницу од коментара, објективност од пристрасности и пропаганде на једноставним примерима.

Основни ниво

У следећем тексту подвуците реченицу која представља ауторов коментар.

Црни Пера

Игра „Црни Пера” састоји се у састављању (здруживању у парове) карата са истим сличицама. Играч који први сложи све карте побеђује, а онај код кога остане једина непарна карта губи игру. Он је „Црни Пера”. Свако и најмање дете зна за ову игру.

Уместо сличица, у нашој игри „Црни Пера” састављају се врсте речи, глаголски облици и падежи.

(Занимљива играмајшица, Милан Шипка)

Решење: Свако и најмање дете зна за ову игру.

О3.СЈ.1.2.5. Проналази, издваја и упоређује информације из два краћа текста или више њих (према датим критеријумима), у штампаном или у електронском облику (нпр. у новинама, у књизи, на интернету).	Основни ниво
Прочитајте текстове <i>Пчела на цветићу</i> и <i>Опрашивање цветића</i>. Које информације о пчели садрже оба текста? 1. Пчела на цвету Једна пчела је чудна, заостала је од осталих, па је посматрам. Лети раздрагано изнад цветова, диже се, зуји, размиче свој лет. Одједном се залети у цвет, буши страсно себи место у њему. Цело њено тело је у раду, чврсто, тешко, задихано. Сам цвет као живо биће трпи, дршће на танкој стабљици, а од тога дршћу и зелени листови изнад цвета. Затим пчела излеће, изгледа занесена, луда, јури поново напред на нови бокор биља, односи полен у нови цвет. 2. Опрашивање цвета Да би се извршило оплођење, поленово зрно мора да падне на жиг тучка. Преношење поленовог зрна из прашника до жигова тучка назива се опрашивање. Пчеле привучене мирисом слећу на њене цветове, тражећи у цвету сок. Пчела додирује прашнике који на њу истресају поленов прах. Потом одлеће по још сока на други цвет. Гурајући своју сисалку у њега, додирује жиг тучка на који ће пчела залепити поленов прах. Заокружите слово испред информације о пчели коју проналазите у оба текста. а) Лети раздрагано изнад цветова. б) Тражи сласне сокове у цвећу. в) Преноси полен са цвета на цвет. г) Залута у цвет тражећи место.	
Решење: в) Преноси полен са цвета на цвет.	

О3.СЈ.1.2.6. Препознаје бирократски начин изражавања као непожељан.	Основни ниво
У сваком пару реченица прецртајте ону реченицу у којој је употребљен бирократски језик. а) У емисији су водили разговор о финансијској кризи. – У емисији су разговарали о финансијској кризи. б) На крају школске године анализира се успех ученика. – На крају школске године врши се анализа успеха ученика. в) Код пацијента је дошло до пуцања слепог црева. – Пацијенту је пукло слепо црево.	
Решење: У емисији су водили разговор о финансијској кризи. На крају школске године врши се анализа успеха ученика. Код пацијента је дошло до пуцања слепог црева.	

Примери задатака за напредни ниво

О3.СЈ.2.2.1. Износи своје мишљење о прочитаном тексту (процењује колико је текст информативан, јасан, одређује његове формалне одлике и сл.).	Напредни ниво													
Прочитајте текст, па одговорите на питања у табели испод текста. Папир Папир је страна реч коју смо преузели од Грка. Порекло речи сеже у прошлост, у прадавна фараонска времена. Пре скоро 5 000 година стари Египћани су од срчике биљке зване папирус правили танке листове који су им, након посебне обраде и сушења, служили за писање. Управо по имену те биљке назвали су и њих папирусима. Поједини листови обично су се слепљивали и настављали један на други. Тако се добијао дуг свитак по коме су се исписивали хијероглифи (тадашња египатска слова). Најдужи свитак, папирус, био је дугачак чак четрдесет метара! Из Египта папирус се преноси у Европу, прво у Грчку, па онда и у Рим, где се касније уместо њега почео употребљавати пергамент. (Приче о речима, Милан Шипка) Одговорите на свако питање тако што ћете заокружити одговор ДА или НЕ. Да ли из овог текста сазнајете: <table border="1" data-bbox="244 1066 1233 1308"> <tbody> <tr> <td>како је папир добио име;</td> <td>ДА</td> <td>НЕ</td> </tr> <tr> <td>колико дуго се папирус обрађивао;</td> <td>ДА</td> <td>НЕ</td> </tr> <tr> <td>како су настали хијероглифи;</td> <td>ДА</td> <td>НЕ</td> </tr> <tr> <td>како је настао пергамент?</td> <td>ДА</td> <td>НЕ</td> </tr> </tbody> </table>			како је папир добио име;	ДА	НЕ	колико дуго се папирус обрађивао;	ДА	НЕ	како су настали хијероглифи;	ДА	НЕ	како је настао пергамент?	ДА	НЕ
како је папир добио име;	ДА	НЕ												
колико дуго се папирус обрађивао;	ДА	НЕ												
како су настали хијероглифи;	ДА	НЕ												
како је настао пергамент?	ДА	НЕ												
Решење: <table border="1" data-bbox="357 1397 1219 1637"> <tbody> <tr> <td>како је папир добио име;</td> <td>ДА</td> <td>НЕ</td> </tr> <tr> <td>колико дуго се папирус обрађивао;</td> <td>ДА</td> <td>НЕ</td> </tr> <tr> <td>како су настали хијероглифи;</td> <td>ДА</td> <td>НЕ</td> </tr> <tr> <td>како је настао пергамент?</td> <td>ДА</td> <td>НЕ</td> </tr> </tbody> </table>			како је папир добио име;	ДА	НЕ	колико дуго се папирус обрађивао;	ДА	НЕ	како су настали хијероглифи;	ДА	НЕ	како је настао пергамент?	ДА	НЕ
како је папир добио име;	ДА	НЕ												
колико дуго се папирус обрађивао;	ДА	НЕ												
како су настали хијероглифи;	ДА	НЕ												
како је настао пергамент?	ДА	НЕ												

О 3.СЈ.2.2.2. Издваја из текста аргументе у прилог некој тези (ставу) или аргументе против ње.	Напредни ниво
Прочитајте текст. Подвуците реченицу у којој аутор текста наводи аргумент да се Толстој држао свог начела о употреби речи. „Нејасно да говори уме свако, али јасно – врло мало њих”, написао је Галилео Галилеј. А Лав Николајевић Толстој: „Да сам ја цар, издао бих закон да писац који употреби реч чије значење не уме да објасни буде лишен права на писање и кажњен са сто удараца шибом.” Оба цитата нашао сам у лингвистичким књигама, без ближих података, тако да не знам којим поводом су два велика човека написала ове мисли, у каквом контексту и да ли су још нешто додали. У сваком случају, знам да су се и сами држали доследно својих савета. Толстој никада, на хиљадама страница које је написао, није употребио реч чије значење не би умео да објасни. А за Галилеја (који се – што многи не знају – у младости бавио и књижевном критиком) један савремени италијански историчар књижевности каже да је битно обележје његове прозе „кристална јасноћа излагања и расуђивања...” (Одломак из књиге <i>Исиџи ја речи Ивана Клајна</i>)	
Решење: <u>Толстој никада, на хиљадама страница које је написао, није употребио реч чије значење не би умео да објасни.</u>	

О3.СЈ.2.2.3. Користи делове књиге: садржај, предговор, поговор, библиографију, регистар, фусноте, табеле и графиконе.	Напредни ниво																																												
У књизи чији је садржај пред Вама налазе се лекције из граматике са задацима за вежбање. Одговорите на питање испод садржаја тако што ћете користити информације из садржаја.																																													
<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td colspan="2" data-bbox="191 1131 965 1176">Садржај</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1187 223 1220">5</td> <td data-bbox="223 1187 965 1220">Како да напишем састав</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1220 223 1254">11</td> <td data-bbox="223 1220 965 1254">Независне предикатске реченице</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1254 223 1288">15</td> <td data-bbox="223 1254 965 1288">Шта смо научили</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1288 223 1321">16</td> <td data-bbox="223 1288 965 1321">Реченични акценат</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1321 223 1355">19</td> <td data-bbox="223 1321 965 1355">Врсте текстова</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1355 223 1388">23</td> <td data-bbox="223 1355 965 1388">Шта смо научили</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1388 223 1422">24</td> <td data-bbox="223 1388 965 1422">Врсте речи</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1422 223 1456">24</td> <td data-bbox="223 1422 965 1456">Подела на врсте речи</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1456 223 1489">26</td> <td data-bbox="223 1456 965 1489">Именице</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1489 223 1523">26</td> <td data-bbox="223 1489 965 1523">Значење и врсте именица</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1523 223 1556">27</td> <td data-bbox="223 1523 965 1556">Обличке категорије именица</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1556 223 1590">28</td> <td data-bbox="223 1556 965 1590">Род и деκлинација именица</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1590 223 1624">34</td> <td data-bbox="223 1590 965 1624">Граматички и природни род именица</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1624 223 1657">35</td> <td data-bbox="223 1624 965 1657">Шта смо научили</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1657 223 1691">36</td> <td data-bbox="223 1657 965 1691">Како да напишем позивницу, честитку, разгледницу</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1691 223 1724">38</td> <td data-bbox="223 1691 965 1724">Разумем ли текст и како да напишем сажетак</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1724 223 1758">39</td> <td data-bbox="223 1724 965 1758">Придеви</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1758 223 1792">39</td> <td data-bbox="223 1758 965 1792">Значење и врсте придева</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1792 223 1825">40</td> <td data-bbox="223 1792 965 1825">Служба у реченици</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1825 223 1859">41</td> <td data-bbox="223 1825 965 1859">Обличке категорије и деκлинација придева</td> </tr> <tr> <td data-bbox="191 1859 223 1892">46</td> <td data-bbox="223 1859 965 1892">Шта смо научили</td> </tr> </table>		Садржај		5	Како да напишем састав	11	Независне предикатске реченице	15	Шта смо научили	16	Реченични акценат	19	Врсте текстова	23	Шта смо научили	24	Врсте речи	24	Подела на врсте речи	26	Именице	26	Значење и врсте именица	27	Обличке категорије именица	28	Род и деκлинација именица	34	Граматички и природни род именица	35	Шта смо научили	36	Како да напишем позивницу, честитку, разгледницу	38	Разумем ли текст и како да напишем сажетак	39	Придеви	39	Значење и врсте придева	40	Служба у реченици	41	Обличке категорије и деκлинација придева	46	Шта смо научили
Садржај																																													
5	Како да напишем састав																																												
11	Независне предикатске реченице																																												
15	Шта смо научили																																												
16	Реченични акценат																																												
19	Врсте текстова																																												
23	Шта смо научили																																												
24	Врсте речи																																												
24	Подела на врсте речи																																												
26	Именице																																												
26	Значење и врсте именица																																												
27	Обличке категорије именица																																												
28	Род и деκлинација именица																																												
34	Граматички и природни род именица																																												
35	Шта смо научили																																												
36	Како да напишем позивницу, честитку, разгледницу																																												
38	Разумем ли текст и како да напишем сажетак																																												
39	Придеви																																												
39	Значење и врсте придева																																												
40	Служба у реченици																																												
41	Обличке категорије и деκлинација придева																																												
46	Шта смо научили																																												
На којој се страни у књизи налази упутство о писању сажетка? На страни ____.																																													
Решење: На страни 38.																																													

3.2.3. Област ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Стандарди из области писаног изражавања односе се на писање различитих текстова, коришћење Правописа и примену правописне норме. Ови стандарди представљају важан део функционалне писмености и релевантни су за свакодневни живот.

На основном нивоу очекује се да полазник користи ћирилицу и латиницу, поштује правописна правила у једноставним случајевима, пише разумљиву и граматички исправну реченицу. Поред тога, потребно је да уме да бележи једноставне информације у току неког излагања, попуњава различите обрасце и саставља једноставне текстове (*Општи стандарди писаног изражавања за основно образовање одраслих – Српски језик, трећи циклус 2013*).

Поштовање правописних правила у једноставним случајевима може се односити на употребу великог слова, писање тачке на крају реченице, коришћење зареза приликом набрајања, правилно писање речца ли и не и сл.

Такође, важно је да полазник уме да састави писмо, молбу, жалбу и да попуни различите обрасце (на пример: уплатнице, захтеве за издавање личних докумената, пријаве на конкурсе за посао) с којима се сусрећу у свакодневном животу. Писање писма, молбе и жалбе може се учити по одговарајућем моделу, при чему полазницима треба указивати на елементе ових текстова. Попуњавање формулара треба вежбати на постојећим формуларима из поште, МУП-а, центара за социјални рад, Националне службе за запошљавање и сл.

Према стандарду ОЗ.СЈ.1.3.6. од полазника се очекује да саставља једноставан експозиторни, наративни и дескриптивни текст. Треба напоменути да се ови типови текстова ретко појављују у чистом виду те да ће се и у саставима полазника вероватно наћи елементи сва три типа текста. Да би полазник остварио овај стандард, неопходно је да наставник даје прецизне инструкције у вези са очекиваним типом текста (на пример, уколико желе дескриптивни текст, могу полазницима понудити неку фотографију портрета или ентеријера и тражити да детаљно опишу шта виде) и да буде спреман да прихвати елементе сва три типа текста. Важно је да у саставу доминира тражени тип текста. Осим тога, очекује се да полазници умеју да организују текст у смисаоне целине па је због тога неопходно са полазницима вежбати писање састава по плану.

Поред стандарда који се могу проверити тестовима, у оквиру писаног изражавања налази се и стандард ОЗ.СЈ.1.3.4. *Зайисује једноставну информацију или белешку приликом слушања неког излагања* који се не може проверити на тесту, али га је важно остварити у пракси јер хватање бележака доприноси успешнијем учењу.

На напредном нивоу у области писаног изражавања захтева се писање сажетка наративног и једноставнијег експозиторног текста, као и састављање краћег аргументативног текста. Осим тога, полазници треба да се служе школским правописом. У овим стандардима вештине писања обједињене су са читалачким вештинама.

Сажетак треба да буде кратак, јасан, да садржи поенту текста, да кратко представља садржај, сврху и суштину наративног и једноставног експозиторног текста. Да би полазници успешно написали сажетак, потребно је да добро разумеју полазни текст, уоче односе међу различитим сегментима текста, одвоје битно од небитног, издвоје неопходне информације и потом напишу кратак текст који је информативан и разумљив.

Приликом писања краћег аргументативног текста важно је изабрати тему о којој полазници довољно знају или претходно разговарати о тој теми. Од полазника се може тражити да наведу одговарајуће аргументе за неку тврдњу или став и да их поткрепе одговарајућим примерима или да изнесу аргументе за и против одређене тврдње или става. Теме се могу односити на аргументовање исправности поступка неког књижевног лика, употребу модерних технологија (компјутери, мобилни телефони), друштвене мреже, клонирање, коришћење генетски модификоване хране, отварање фабрике никла, увођење сексуалног образовања у школу и сл.

Полазнике треба оспособити да у школском издању правописа проналазе одређена правописна правила, да користе правопис приликом решавања задатака, као и да у њему проналазе тачне облике речи ако су у недоумици током писања различитих састава.

За разлику од прошлих времена у којима је углавном доминирала усмена култура, у савременом добу све важнија постаје писана комуникација, посебно са развојем информационих технологија. Због тога је неопходно развити способност прецизног и јасног изражавања мисли писаним језиком.

Примери задатака за основни ниво

ОЗ.СЈ.1.3.2. Примењује правописну норму (из сваке правописне области) у једноставним случајевима.	Основни ниво
Заокружите слово испред реченице у којој је речца <i>не</i> правилно употребљена. а) Нетрчи, пашћеш. б) Не мој журити. в) Нећу доћи сутра. г) Незнам одговор.	
Решење: в) Нећу доћи сутра.	

ОЗ.СЈ.1.3.3. Саставља разумљиву, граматички исправну реченицу.	Основни ниво
Напишите две разумљиве и граматички исправне реченице о свом граду или насељу у коме живите. 1. _____. 2. _____.	
Решење: Признају се одговори у којима су реченице разумљиве, граматички исправне и који се односе на град или насеље. Пример: 1. Београд је главни град Србије. 2. Најлепши део Београда је Калемегдан. Не признају се одговори у којима су реченице граматички нетачне и/или не говоре о граду или насељу.	

О3.СЈ.1.3.5. Саставља писмо, молбу и жалбу; попуњава различите обрасце и формуларе с којима се сусреће у свакодневном животу.

Основни ниво

Користећи податке из личне карте, попуните штампаним словима осенчена поља у захтеву за новчану надокладу.

Градска Општина Савски венац
Београд, Кнеза Милоша бр.69
Одељење за друштвене делатности, информисање и месну самоуправу

**Захтев за признавање права на накнаду за време
незапослености**

580 - црвено

1. Подаци о подносиоцу захтева

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ		Име једног родитеља	Радован
УЛИЦА И БРОЈ		Контакт телефон	063/554-321
БРОЈ ЛИЧНЕ КАРТЕ		ЈМБГ	

Молим да ми признате право на накнаду за време незапослености јер нисам у радном односу и немам приход од друге делатности.

Београд, дана: _____ Потпис подносиоца захтева: _____

Градска Општина Савски венац
Београд, Кнеза Милоша бр.69
Одељење за друштвене делатности, информисање и месну самоуправу

**Захтев за признавање права на накнаду за време
незапослености**

580 - црвено

1. Подаци о подносиоцу захтева

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	Александар Јовановић	Име једног родитеља	Радован
УЛИЦА И БРОЈ	Кнеза Милоша 103	Контакт телефон	063/554-321
БРОЈ ЛИЧНЕ КАРТЕ	0123456789	ЈМБГ	4723455398456

Молим да ми признате право на накнаду за време незапослености јер нисам у радном односу и немам приход од друге делатности.

25.11.2012. _____ Александар Јовановић

Београд, дана: _____ Потпис подносиоца захтева: _____

Решење:

О3.СЈ.1.3.6. Саставља једноставан експозиторни, наративни и дескриптивни текст и уме да га организује у смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део текста).

Основни ниво

Напишите састав у коме ћете описати дату слику, водећи рачуна о детаљима:

- Ко је приказан на слици?
- Шта они раде?
- Како су расположени?

Састав треба да има уводни, средишњи и завршни део. Дајте наслов саставу.

Решење: Прихвата се одговор који садржи текст организован у смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део) и у коме је описано оно што се види на датој слици.

Пример

Мама и синови

На слици је мама са своја два сина. Све троје гледају новине. Мама и старији син вероватно читају неку занимљиву вест, а мали дечак посматра слике. Сви су задубљени у новине.

Мама и деца су лепо обучени и уредно очешљани. Мама је лепа, носи хаљину са белом крагном. Док седи у фотељи једном руком држи новине, а другом нежно грли млађег сина. Дечаци су мирни и пажљиви, млађи је буцкаст, а старији вижљаст. Из овог призора може се закључити да је атмосфера у њиховој кући веома пријатна.

Овај цртеж представља један породични тренутак из прошлости, пошто је данас мода другачија, а деца и родитељи су више заинтересовани за гледање телевизије или коришћење компјутера, него за читање новина.

Примери задатака за напредни ниво

ОЗ.СЈ.2.3.1. Пише сажетак наративног и једноставног експозиторног текста.	Напредни ниво
Прочитајте одломак из књиге <i>Бонџон</i> Јасминке Петровић. Затим напишите сажетак одломка (препричајте га у неколико реченица које ће садржати кључне информације). У сажетку одговорите на питања: – Како се треба обући у позоришту? – Како се треба понашати у позоришту? У позоришту За разлику од биоскопа, одлазак у позориште захтева знатно озбиљнију припрему, како спољашњу тако и унутрашњу. Добро је знати бар основне информације о представи (време и место дешавања радње, имена глумаца, редитеља, текстописаца...). Некада је одлазак у позориште био права свечаност. Данас то није случај. Млади чак долазе у фармеркама и излизаним јакнама. Да се разумемо, на улазу у позориште не виси никакав пропис о облачењу, али пожељно је доћи у најбољем оделу, под условом да није тренерка. Подразумева се да одевни предмети буду чисти, испеглани и цели. За позориште се користи благ и дискретан парфем. Бити покретна изложба накита уопште није препоручљиво. Шешир се оставља на гардероби, осим ако није сасвим мали, тако да не смета другим посетиоцима. Осим јела, у току представе није дозвољен ни разговор. Ако сваки час шапућете своје коментаре и запажања особи до вас, или још горе, особи другој од вас, посетиоци који седе иза вашег седишта мораће непрестано да се померају лево-десно како би пратили дешавања на позорници. Сажетак одломка <i>У позоришту</i>	
Решење: Прихватају се одговори који садрже информације о томе како се треба обући за одлазак у позориште и како се треба понашати у току представе. Одговор би требало да буде кратак и јасан. Пример: Када идемо у позориште треба да обучемо пристојну, чисту и испеглану гардеробу. У позориште се не носи шешир и не ставља се јак парфем. За време представе се не једе и не разговара. Не прихватају се одговори који садрже небитне информације.	

О3.СЈ.2.3.2. Саставља краћи аргументативни текст на задату тему и уме да га организује у шире смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део текста).	Напредни ниво
Напишите краћи текст у коме ћете навести аргументе зашто је пушење штетно за појединца и његову околину. Водите рачуна да текст треба да има уводни, средишњи и завршни део. Штетност пушења	
Решење: Прихвата се одговор који садржи аргументативни текст о штетности пушења за појединца и његову околину, организован у шире смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део). Пример Штетност пушења Пушење је веома штетно за здравље. То пише на свакој пакли цигарета, али људи купују цигарете без обзира на ово упозорење. Они пуше и у присуству своје деце, иако дувански дим штети свима у њиховој околини и својој деци дају лош пример. Сваке године око 4 милиона људи изгуби живот због пушења. Пушење изазива многе болести, као што су срчани и мождани удар и рак плућа. Осим тога, пушење лоше утиче на изглед и здравље зуба, коже, косе и ноктију. Труднице које пуше ризикују да изгубе бебу и оштете њено здравље. Научно је доказано да једна цигарета смањује живот за 8 минута. Пушачи могу постати зависници од никотина. За одвикавање од пушења потребна је чврста одлука и јака воља. Пошто је пушење штетно за здравље, веома је важно да се организују кампање против пушења које ће указивати на опасности од пушења и начине за одвикавање. Смањењу броја пушача значајно је допринео и закон којим се забрањује пушење у јавним просторима.	
О3.СЈ.2.3.3. Служи се школским правописом.	Напредни ниво
Подвуците део садржаја из Правописа у коме можете наћи објашњење о томе како се употребљава заменица <i>Ви</i> у службеном писму. т. стр. IV. ВЕЛИКО СЛОВО..... 38–79 55 Уводне напомене т. 38–39. Властита имена т. 40–75. Прва реч у реченици, огласу, обрасцу и сл. т. 76–77. Речи из поштовања т. 78–79. V. СПОЈЕНО И ОДВОЈЕНО ПИСАЊЕ РЕЧИ..... 80–141 74 Уводна напомена т. 38–39. Именице т. 81–109.	
Решење: Речи из поштовања т. 78–79.	

3.2.4. Област ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Водећи рачуна о профилу полазника, стручна група је наставу граматике на основном нивоу постигнућа посматрала у функцији учења језика. Од полазника ће се очекивати да правилно употребљава књижевнојезичку норму у вези са гласовним променама, правилно користи глаголске облике, познаје неке од лексичких појава, као и да разликује народни од књижевног језика.

Сви ови захтеви на основном нивоу постигнућа представљају функционално, неопходно знање. Односе се *на учење по моделу* без теоријских увида о језику и терминологије. Од полазника се не захтева да уче напамет граматичка правила, већ да се оспособљавају за њихову примену у свакодневној комуникацији. Тако област *Грамаџика* на основном нивоу садржи знање језика, а не знање о језику (*Опшћи стандарди постојећих за основно образовање одраслих – Српски језик, трећи циклус 2013*).

Од полазника треба очекивати да правилно употребљавају књижевнојезичку норму (нпр. користи *облик руци, а не руке, књизи а не књији* итд.). Подобласт синтакса је редукована на основном нивоу, нпр. стандард ОЗ.СЈ.1.4.5. *Уочава синтаксичке јединице (реч, синџајму, љредикаџску и комуникаџивну реченицу); именује врсте реченица љрема комуникаџивној функцији и по љоџврдносћи/одричносћи (љоџврдне и одричне) – подразумева да полазник препознаје и употребљава одређене синтаксичке јединице без њиховог конкретног именовања. Сваки полазник знаће у говору, по моделу, да употреби зависну реченицу (нпр. *Нисам дошао јер сам био болестан. То је филм који сам љледао.*), али неће морати да именује врсту зависне реченице.*

Од изузетног значаја су и стандарди у подобласти Лексикологија. За њу треба планирати довољан број часова на којима ће полазници богатити фонд речи усвајајући хомониме, антониме и синониме. Стандарди у овој подобласти утицаће на унапређење компетенције читања и писања.

Подобласт *Народни и књижевни језик* важна је за лични развој полазника који се тим путем интегришу у живот заједнице (они ће знати да је ћирилица прво српско писмо, зашто је Вук Стефановић Караџић важан за развој српског језика, којој групи словенских језика припада српски језик итд.).

Област *Грамаџика* на напредном нивоу садржи **знање о језику** (правила, анализу, терминологију итд.). На овом нивоу постигнућа од полазника се захтева да зна и користи терминологију у вези са свим подобластима (у вези са врстама и подврстама речи, подврстама синтаксичких јединица итд.). Напредни ниво намењен је, преваходно, полазницима који желе да наставе своје школовање.

Све морфолошке категорије које је потребно именовати терминима постављене су на напредни ниво. Језичку грађу најбоље је систематизовати од појединачног случаја до правила, која полазници уз помоћ наставника могу уочити, а понекад и именовати и дефинисати. Кад полазник, на пример, савлада терминологију везану за врсту речи (нпр. именица) то знање можемо проширити и на врсту именичких синтагми.

Стандарди из области *Грамаџика* требало би да обезбеде полазницима да своје *знање језика* учврсте и продубе, а да затим то функционално, неопходно знање надограде до *знања о језику*. Знање које стичу на основном нивоу обезбедиће полазницима да га примењују приликом решавања сопствених проблема у свакодневном животу и радном окружењу, док ће стандарди са напредног нивоа бити важни за даље образовање. На крају, потребно је истаћи да област *Грамаџика* не представља изоловану наставну област српског језика, већ њен саставни део и да се сви стандарди у српском језику међусобно допуњују и прожимају.

Примери задатака за основни ниво

О3.СЈ.1.4.1. Примењује књижевнојезичку норму у вези са гласовним алтернацијама.	Основни ниво
Допуните сваку реченицу правилним обликом именице у загради. 1. Брод је усидрен у _____ (лука). 2. Увек ме погоде овакви _____ (тренутак). 3. Он држи све у _____ (рука). 4. Са дрвећа је опало _____ (лист).	
Решење: 1. луци 2. тренуци 3. руци 4. лишће	
О3.СЈ.1.4.2. Одређује место реченичног акцента у једноставнијим примерима.	Основни ниво
Изговорите полако и гласно све четири речи. Подвуците ону реч која има другачији акценат од осталих. РУКА, ГЛАВА, ПЕСМА, БАКА	
Решење: РУКА, ГЛАВА, <u>ПЕСМА</u>, БАКА	
О3.СЈ.1.4.3. Разликује врсте речи и основне граматичке категорије променљивих речи; примењује књижевнојезичку норму у вези с облицима речи.	Основни ниво
Разврстајте дате речи у две групе (променљиве и непроменљиве). променљиве шума али Београд много вредна иако непроменљиве	
Решење: Променљиве: шума, Београд, вредна Непроменљиве: али, много, иако	

03.СЈ.1.4.3. Разликује врсте речи и основне граматичке категорије променљивих речи; примењује књижевнојезичку норму у вези с облицима речи.	Основни ниво

У следећој реченици подвучене су две променљиве речи. Одредите њихов род, број и падеж.

Још нисам био пошао у први разред кад ми је отац донео из Чајетине једну књижицу са цртежима.

	Врста речи	Род	Број
<u>први</u>			
<u>цртежима</u>			

Решење:

	Врста речи	Род	Број
<u>први</u>	број	мушки	једнина
<u>цртежима</u>	именица	мушки	множина

03.СЈ.1.4.4. Гради реч према задатом значењу на основу постојећих творбених модела.	Основни ниво

У табели су задате речи и суфикси. Према моделу изведенице направите нове речи и сазнаћете о којим је занимањима реч.

Ми смо започели, а Ви наставите.

Задата реч	Суфикс	Изведеница
писати	-ац	писац
лечити	-ар	
певати	-ач	
учити	-тељ	
читати	-ац	

Решење:

Задата реч	Суфикс	Изведеница
писати	-ац	писац
лечити	-ар	лекар
певати	-ач	певач
учити	-тељ	учитељ
читати	ац	читалац

03.СЈ.1.4.5. Уочава синтаксичке јединице (реч, синтагму, предикатску и комуникативну реченицу); именује врсте реченица према комуникативној функцији и по потврдности/ одричности (потврдне и одричне).	Основни ниво
Прочитајте следећи текст па у њему подвуците одричне реченице. – Добар дан – рече лисица. – Добар дан – учтиво одговори Мали Принц који се окрете. – Ево ме овде – рече један глас под јабуком... – Ко си ти? – упита Мали Принц. – Врло си лепа... – Ја сам лисица – рече лисица. – Ходи да се играмо – предложи Мали Принц. – Не могу да се играм, нисам припитомљена. – Ах! Извини – рече Мали Принц. (Антоан де Сент Егзипери, <i>Мали Принц</i>)	
Решење: <u>Не могу да се играм, нисам припитомљена.</u>	

03.СЈ.1.4.5. Уочава синтаксичке јединице (реч, синтагму, предикатску и комуникативну реченицу); именује врсте реченица према комуникативној функцији и по потврдности/ одричности (потврдне и одричне).	Основни ниво								
Повежите дате реченице са врстом којој припадају. Једна реченица је вишак. <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border: 1px solid black; border-radius: 10px; padding: 10px; width: 50%;">1. Када долазиш на посао?</td> <td style="border: 1px solid black; border-radius: 10px; padding: 10px; width: 50%;">а) обавештајна</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; border-radius: 10px; padding: 10px;">2. Дођи одмах на посао!</td> <td style="border: 1px solid black; border-radius: 10px; padding: 10px;">б) упитна</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; border-radius: 10px; padding: 10px;">3. Срећан ти био тај посао!</td> <td style="border: 1px solid black; border-radius: 10px; padding: 10px;">в) заповедна</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; border-radius: 10px; padding: 10px;">4. Овај посао је јако добар.</td> <td></td> </tr> </table>		1. Када долазиш на посао?	а) обавештајна	2. Дођи одмах на посао!	б) упитна	3. Срећан ти био тај посао!	в) заповедна	4. Овај посао је јако добар.	
1. Када долазиш на посао?	а) обавештајна								
2. Дођи одмах на посао!	б) упитна								
3. Срећан ти био тај посао!	в) заповедна								
4. Овај посао је јако добар.									
Решење: 1. б 2. в 3. / 4. а									

О3.СЈ.1.4.6. Правилно употребљава основне реченичне и синтагматске конструкције; употребљава основне напоредне конструкције.	Основни ниво
Прочитајте дати пример и покушајте да по моделу направите нове реченице. Није дошао <u>због болести</u>. Није дошао <u>зато што је био болестан</u>. 1. Гледао сам занимљив филм. Гледао сам _____. 2. <u>По завршеном послу</u>, отишао сам у шетњу. _____, отишао сам у шетњу. 3. Марко је однео сат <u>на поправку</u>. Марко је однео сат _____.	
Решење: 1. Гледао сам филм <u>који је био занимљив</u>. 2. <u>Када сам завршио посао</u>, отишао сам у шетњу. 3. Марко је однео сат <u>да би се поправио</u>.	

О3.СЈ.1.4.7. Правилно употребљава глаголске облике (презент, перфекат, футур, императив и потенцијал).	Основни ниво
Прочитајте дијалог и на линијама напишите одговарајући глаголски облик. Јуче _____ Милу. Упитах је: „Шта _____?“ (срести) (радити) „Ништа”, _____ она. (рећи) „За десет дана _____ на море!” (ићи) „Хоћеш ли са мном?”	
Решење: Јуче <u>сам срео/-ла</u> Милу. Упитах је: „Шта <u>радиш?</u>”/„Шта <u>радите?</u>” „Ништа”, <u>рече/рекла</u> је она. „За десет дана <u>идем/ћу ићи</u> на море!” „Хоћеш ли са мном?” Напомена: Признају се сви одговори у којима је употребљен одговарајући глаголски облик.	

О3. СЈ. 1.4.8. Познаје основне лексичке појаве (једнозначност и вишезначност речи) и лексичке односе (синонимију, антонимију и хомонимију).	Основни ниво
У свакој реченици подвучене су две речи које илуструју одређену језичку појаву (хомонимија, синонимија, антонимија). Ваш је задатак да линијом повежете сваку реченицу са називом одговарајуће језичке појаве. Једна реченица биће вишак. Ова мајица му је <u>уска</u>, а панталоне превише <u>широке</u>. хомонимија Он мора бити <u>храбар</u>, мора бити <u>одважан</u>. синонимија Он не живи у обичној <u>кући</u> већ у <u>палати</u>. антонимија Данас је страшан <u>град</u> погодио наш <u>град</u> Београд.	
Решење: Ова мајица му је уска, а панталоне превише широке. (антонимија) Он мора бити храбар, мора бити одважан. (синонимија) Наложио је Марку да наложи ватру. (хомонимија).	

О3. СЈ.1.4.9. Зна значења речи и фразеологизама који се употребљавају у свакодневной комуникацији (нпр. у школи, у медијима), као и оних у уџбеницима, текстовима из лектире и сл.	Основни ниво
Прочитајте одломак из комедије <i>Избирачица</i> Косте Трифковића. Обратите пажњу на подвучене речи и размислите о њиховом значењу. МАЛЧИКА: Чујте и пазите! (<i>Чииа.</i>) „Госпођице Малчика, Ви сте за ме прилика, То сам одмах видео, Само сам се стидео, Да вам кажем усмено. Поштено је мишљено: Будите ми женица То вас моли Тошица.” (<i>Смеје се.</i>) Ха, ха, ха! СОКОЛОВИЋ: То је просидба! ЈЕЦА: Од господина Тошице? МАЛЧИКА: И то у стиховима, на лепом сатинираном папиру, са намолованим прободеним срцем; али гле, има још и постскриптум! (<i>Чииа.</i>) „Још се ово додаје, Пословица српска је, Она гласи: <u>Избирач</u> <u>Наиђе на отирач!</u>” А, гле ти само господина Тошице! Какав безобразлук тако што написати?! Шта значи изрека „Избирач наиђе на отирач”? Заокружите слово испред тачног одговора. а) Грдити некога зато што пуно бира. б) Ко пуно тражи, пуно и добије. в) Онај ко много бира, добије најгоре. г) Некада је узалудно чекати одговор.	
Решење: в) Онај ко много бира, добије најгоре.	

О3.СЈ.1.4.10. Разликује појмове књижевног и народног језика; разуме важност књижевног језика за живот заједнице и за лични развој.	Основни ниво
Ако је наведена тврдња у вези са српским језиком и развојем српског књижевног језика тачна, напишите слово Т, а ако није тачна, напишите слово Н. 1. Српски језик припада групи јужнословенских језика. ____ 2. Прво словенско писмо је ћирилица. ____ 3. Народни језик у књижевност увео је Вук Стефановић Караџић. ____ 4. У свом раду Вук је поштовао принцип: „Пиши као што говориш”. ____	
Решење: 1. Т 2. Н 3. Т 4. Т	

Примери задатака за напредни ниво

О3.СЈ.2.4.1. Користи терминологију у вези са врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама.				Напредни ниво
Одредите врсту и подврсту којој свака подвучена реч припада, као и њене граматичке категорије. Попуните табелу.				
Путујући некад, са двојцом <u>пријатеља</u> , по северној Италији, посетили смо, у близини <u>древног</u> приморског градића, особењака и страственог сакупљача свакојаких старина.				
	Врста речи	Подврста речи	Род	Број
пријатеља				
древног				
Решење:				
	Врста речи	Подврста речи	Род	Број
пријатеља	именица	заједничка	мушки	множина
древног	придев	описни придев	мушки	једнина

О3.СЈ.2.4.2. Препознаје и именује подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица).				Напредни ниво
У наведеним реченицама подвучене су синтагме. Одредите врсте синтагми .				
1. Стари аутобус возио је <u>врло споро</u> .				
2. <u>Читање књига</u> оплемењује људе.				
3. Причао је <u>гледајући га</u> .				
4. Воћни сокови су <u>веома здрави</u> .				
На одговарајуће место у табели упиши знак + да одредиш врсту подвучене синтагме.				
Синтагма	именичка	придевска	глаголска	прилошка
<u>врло споро</u>				
<u>читање књига</u>				
<u>гледајући га</u>				
<u>веома здрави</u>				
Решење:				
Синтагма	именичка	придевска	глаголска	прилошка
<u>врло споро</u>				+
<u>читање књига</u>	+			
<u>гледајући га</u>			+	
<u>веома здрави</u>		+		

О3. СЈ.2.4.4. Одређује значења непознатих речи и израза на основу њиховог састава и/или контекста у коме су употребљени; схвата природу термина и важност терминологије.

Напредни ниво

Пажљиво прочитајте текст из „Политикиног Забавника”. Обратите пажњу на подвучене речи и њихово значење.

Коме смета лопта

Деветнаесто светско првенство у фудбалу прво је које се одржава на афричком континенту. Утакмице се играју у девет градова ове земље, на стадионима који примају од четрдесет две хиљаде до готово деведесет пет хиљада посетилаца.

Уочи почетка првенства велики камен спотицања, посебно међу голманима, била је нова лопта, направљена за ову прилику. Нова лопта – „јабулани”, што на језику зулу значи прославити, лопта је коју су направили инжењери „Адидаса”, познатог произвођача спортске опреме. Према речима представника „Адидаса”, јабулани је најбоља фудбалска лопта икад направљена.

С таквим мишљењем не слажу се многи фудбалери који су већ имали прилике да њом играју. А посебно голмани и нападачи! Лопта је наводно као створена за нападачку игру. Нападачи, међутим, тврде супротно – да им лопта бежи! Голмани мисле супротно, да је њена путања непредвидива. Да ли је реч само о измишљеној причи, како би ово првенство било још узбудљивије, остаје да се види.

Подвучени израз у реченици значи да је лопта била:

Заокружите слово испред одговора са тачним значењем.

- а) навонастала идеја;
- б) предмет неслагања;
- в) изазивач смеха;
- г) предмет оговарања.

Решење: б) предмет неслагања

О3.СЈ.2.4.5. Служи се речницима (нпр. Речник српског језика, Речник страних речи и израза), приручницима и енциклопедијама.

Напредни ниво

Погледајте део странице из Речника Матице српске. Служећи се наведеним подацима, одговорите на питања.

кошаркаш, -аша м играч у кошарци (1). кошаркашица ж играчица у кошарци (1). кошаркашки, -а, -о који се односи на кошаркаше и на кошарку: ~ утакмица, ~ репрезентација. кошарство с = кошараштво. — Многа дјеца ... постала су, благодаречи раду у школској задрузи на кошарству и плетарству ... најбољи ученици. <i>Пол. 1959.</i> кошевина ж 1. а. тек покошена ливада. — Звонар одлази са женом на њиве, у поље, у кошевине. <i>Гор. б. покошена трава.</i> — Сини теби логор припремили ... крај мирисне кошевине. <i>Наз. 2. косидба.</i> — Трава је бапн приспјела за кошевину! <i>Мул.</i> кошенил м и кошенила ж фр. зоол. врста штитасте уши, ваши од чијих се осушених женки добива најфинија grimизна карминска боја <i>Dactylopius coccus</i> и <i>Coccus cacti</i>. <i>ЕЛЗ.</i>	кошкати, -ам несврш. <i>боцкати, задиркивати, зачикивати.</i> — Кошкају дечаца волове. <i>Дом.</i> ~ се уз. повр. а. <i>свађати се, препирати се, прегањати се.</i> — Једне недеље седи ... кмет Јова и други сељаци ... и кошкају се око те несрећне краве. <i>Јаки. Ђ. Будале, кошкају се због јела. Гор. б. боцкати се, задиркивати се, зачикавати се, пецкати се.</i> — Са женом се целог живота кошкао ... али све у шали. <i>Леск. М.</i> кошље с покр. <i>грање косиrom сасечено с дрвета, окресине.</i> <i>Вук Рј.</i> кошљив¹, -а, -о који је пун ситних костију. — Оне многобројне кошчице, драче, које налазимо у кошљивим рибама ... немају никакве везе с костуром. <i>Финк.</i> кошљив², -а, -о <i>натмурен, намришен, суморан, туробан, зловољан.</i> — Он бијаше врло неприступачан и прилично кошљив у друштву. <i>В 1885.</i> Сапне га треномице некакви кошљиви, застојни осјећај. <i>Божиф.</i>

1. Реч **кошенил** употребљава се у:

- а) биологији; б) зоологији; в) ботаници.

Заокружите слово испред тачног одговора.

2. Реч **кошље** је:

- а) средњег рода; б) мушког рода; в) женског рода.

Заокружите слово испред тачног одговора.

3. Прочитај значење речи **кошаркашки**. Поред речи **репрезентација** стоји знак ~. Напишите реч уместо које стоји тај знак.

Решење: 1. б)

2. а)

3. кошаркашка

О3.СЈ.2.4.6. Зна којим се књижевним језиком служи; зна основне податке о развоју књижевног језика код Срба и разуме важност књижевног језика за живот заједнице и за лични развој.

Напредни ниво

Погледајте табелу. Сваки податак из колоне А у вези је са развојем књижевног језика код Срба из колоне Б. Откријте парове и повежите их линијама, као што је започето.

Колона А	Колона Б
а) 863. година	1. Мирослављево јеванђеље
б) зачетници словенске писмености	2. Ћирило и Методије
в) XII век	3. Ћирилови ученици
г) писмо ћирилица	4. прво словенско писмо
д) писмо глагољица	5. први књижевни језик Словена
ђ) старословенски језик	6. почетак словенске писмености

Решење: а) 6; б) 2; в) 1; г) 3; д) 4; ђ) 5.

3.2.5. Област КЊИЖЕВНОСТ

На крају трећег циклуса основног образовања одраслих полазници самостално читају и тумаче препоручена књижевноуметничка дела. Текстови би требало да буду умерено дуги, занимљиви већини полазника по тематици, уобличени тако да подстичу читалачко интересовање и развијају естетски критеријум.

На основном нивоу полазници тумаче текст у основним слојевима његовог значења. Очекује се да препознају која дела по својим стилским особеностима спадају у усмену, а која у ауторску књижевност, као и да повезују имена аутора и називе дела која су Програмом препоручена. Разликују лирски, епски и драмски књижевни род по њиховим суштинским карактеристикама (Штајгер, 1978). Познају различите облике казивања у књижевноуметничком тексту и уочавају битне елементе структуре књижевноуметничког текста.

Стандарди предвиђени за ову област допуњавају се и прожимају са стандардима предвођеним за друге области, чинећи суштину учења српског језика и књижевности. Књижевноуметнички текстови могу имати вишеструку намену. На пример, на одломку из романа *Хајдук Сиванко*, поред стандарда који су предвиђени за основни ниво у области Књижевност ОЗ.СЈ.1.5.1., ОЗ.СЈ.1.5.4. и ОЗ.СЈ.1.5.5., могуће је проверавати оствареност стандарда из области *Вештина читања и разумевање прочитаног*, на пример стандарда ОЗ.СЈ.1.2.2. – будући да је полазник у прилици да проналази информације у поетском тексту, изводи закључке, те да тек накнадно тумачи текст користећи појмове теорије књижевности.

Стандард ОЗ.СЈ.1.5.6. *Способан је за естетски доживљај уметничког дела* теже је тестирати задацима објективног типа. Његову оствареност можемо проверавати свакодневно на часовима или посебно конструисаним упитницима који испитују естетску рецепцију и афективан одговор читалаца на поетске одлике уметничког текста.

Наставник у почетку може постављати полазницима једноставна, а касније све сложенија питања у вези са тумачењем и вредновањем текста, на пример: *Да ли вам се њекс допада? Подвучиће делове који су у вама изазвали пријатно осећање.* Онда наставник иде ка сложенијим питањима: *Који је део њекса, по вашем мишљењу, најубудљивији, а који најдуховитији? Зашто? Упоредиће и искажиће свој суд о њексовима које сте читали...*

Стандарди предвиђени за напредни ниво знатно су сложенији. Од полазника се очекује да, поред препознавања и именовања јунака књижевног дела, уочавају и његове физичке, психолошке и моралне особине; да о њима износе своје мишљење и да вреднују његове поступке. Веома је важно да полазници умеју да искажу свој став и суд о одређеном јунаку, његовом поступку и особини, као и да га аргументовано бране. Задатак који је предвиђен за испитивање, на пример, стандарда ОЗ.СЈ.2.5.3. *Изражава своје мишљење о конкретном књижевноуметничком делу (осећањима, темама, ликовима, значајним јединицама, битним иорукама) и аргументовано га образлаже* – као решење може да нуди и потврдан и одричан одговор на постављено питање. Једини захтев је да полазник свој одговор аргументовано образложи. На тај начин полазницима је допуштено да самостално тумаче поступак одређеног јунака и да слободно износе своје мишљење о ситуацијама, ликовима, догађајима или лирским дискурсима у књижевноуметничком тексту.

Примери задатака за основни ниво

ОЗ.СЈ.1.5.1. Познаје обрађена књижевна дела (нпр. наслов дела, име аутора, садржину дела, ликове, уметничку вредност).	Основни ниво								
Повежите линијама наслове књижевних дела са ауторима тих дела. <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"><i>Аутобиографија</i></td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">Милутин Бојић</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"><i>Прва бразда</i></td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">Иво Андрић</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"><i>Плава гробница</i></td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">Милован Глишић</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"><i>На Дрини ћуприја</i></td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">Бранислав Нушић</td> </tr> </table>		<i>Аутобиографија</i>	Милутин Бојић	<i>Прва бразда</i>	Иво Андрић	<i>Плава гробница</i>	Милован Глишић	<i>На Дрини ћуприја</i>	Бранислав Нушић
<i>Аутобиографија</i>	Милутин Бојић								
<i>Прва бразда</i>	Иво Андрић								
<i>Плава гробница</i>	Милован Глишић								
<i>На Дрини ћуприја</i>	Бранислав Нушић								
Решење: <i>Аутобиографија</i> – Бранислав Нушић <i>Плава гробница</i> – Милутин Бојић <i>Прва бразда</i> – Милован Глишић <i>На Дрини ћуприја</i> – Иво Андрића									
ОЗ.СЈ.1.5.2. Разликује типове књижевног стваралаштва (усмена и ауторска књижевност).	Основни ниво								
На линији испод сваког текста напишите ком типу књижевног стваралаштва припада (усмена или ауторска књижевност). а) „Наша дода Бога моли, Ој Додо, ој додоле! Да удари росна киша, Ој Додо, ој додоле! Да покисну сви орачи, Ој Додо, ој додоле!” Тип књижевног стваралаштва: _____ б) „...Више ње стоји мој отац. Упро поглед у њу и не миче се. Мало после приђе нашем кревету. Гледа нас све, гледа моју сестру. Дође опет насред собе, опет погледа уокруг, па прошапута: – Спавају! – али се трже од свог шапата и као да се окамени насред собе. Дуго је тако стајао не мичући се, само што опазим покаткад како му сену очи, гледајући час на нас, час на матер.” Тип књижевног стваралаштва: _____ в) „Не, немој ми прићи! Хоћу издалека да волим и желим ока твоја два. Јер срећа је лепа само док се чека, док од себе само наговештај да.” Тип књижевног стваралаштва: _____									
Решење: а) усмена књижевност б) ауторска књижевност в) ауторска књижевност									

О3.СЈ.1.5.3. Разликује основне књижевне родове: лирику, епику и драму.

Основни ниво

На основу наведених одломака одредите књижевни род (лирика, епика, драма).

а) „ЈЕРОТИЈЕ: Шифра, а? Је л' нешто важно?

ВИЋА: Не знам.

ЈЕРОТИЈЕ: Јеси разрешио?

ВИЋА: Јесам.

ЈЕРОТИЈЕ: Ама како не знаш?

ВИЋА: Ето, па читајте сами! (Даје му телеграм).”

(*Сумњиво лице*, Бранислав Нушић)

Књижевни род: _____

б) „Под прозором мојим

Једна бреза бела

Блиста се у сребру

Свог нежног одела.”

(*Бреза*, Сергеј Јесењин)

Књижевни род: _____

в) „Први дани септембра. Сунчано јутро. У шљивику на трави лежи Симан, руке затурио под главу, над њим се модре и савијају гране пуне рода. Не мисли ништа, само се смешка, јер га од главе до пете испуњава једно једино осећање: да је све ово његово. Као кроз сан чује доле шкрипу вратница и гласове. Погледа једним оком само и одмах виде шта је. Његов ага Ибрага, сарач, дошао са четири коња и једним момком да обере своју половину шљива.”

(*Прича о кмеју Симану*, Иво Андрић)

Књижевни род: _____

Решење: а) драма/драмско песништво

б) лирика/лирско песништво

в) епика/епско песништво

ОЗ.СЈ.1.5.4. Познаје различите облике казивања у књижевноуметничком тексту: нарацију, дескрипцију и дијалог.	Основни ниво
Сваки од наведених одломака из романа <i>Хајдук Станко</i> Јанка Веселиновића пример је за један облик казивања. Испод сваког одломка заокружи облик казивања који је у њему употребљен. а) Беше то човек озбиљан, ћутљив и поносит. Стас му је прав као свећа, а корак сигуран. Сваки покрет, сваки корак његов сведочио је о снази и моћи мишића његових. А што му је највише доликовало, беше његова проседа коса и брци, и оне као трњине црне очи, што севаху испод хлада дугих трепавица. приповедање описивање дијалог б) Станко приђе дрвету, плуну у длане и поче се пузати. Кад се успуза до круне, он одломи једну гранчицу, метну је у зубе, па се спусти на земљу. приповедање описивање дијалог в) – Чекај, чекај! А ухвате хајдука па га на сваке муке мећу... – Ја ћу трпити! – И траже да одаш дружину и јатаке... – Пре ћу умрети но пустити аваза од себе! приповедање описивање дијалог	
Решење: а) описивање б) приповедање в) дијалог	

ОЗ.СЈ.1.5.5. Уочава битне елементе структуре књижевноуметничког текста као што су: тема, радња, време и место радње, књижевни лик.	Основни ниво
Прочитајте одломак из текста Милована Глишића и уочите место радње. Прва бразда Огњен таман образдио прву бразду, па хоће да оврати, кад ето ти мајке. – Нуто мога маторца како ми ради! – кликну Миона радосно, притрчавши, па узе љубити и грлити Огњена. Огњен се мало изненади. – Па срећан ти рад, домаћине мој! – настави Миона. – Гле, гле како је то красна браздица, па како је дубока!... О мени луде! Говорим којешта, а ти си уморан, радничке мој! Дела, ево... ево сеја ти спремила и ручак... Огњен поруча, па се диже и прихвати опет рало и ошину волове... Миона стоји и гледа сина како као петлић опскакује, теглећи за ручицу и навијајући ралом час на једну час на другу страну. Рад је тежак, а детиња рука још нејака. Неколико пута Миона хтеде да притрчи и да му помогне... али нешто не смеде. Ни сама не зна зашто! Прибра торбицу, па пође полако кући. Заокружите слово испред тачног одговора. Место где се одвија радња јесте: а) кућа; б) њива; в) штала; г) улица.	
Решење: б) њива	

Примери задатака за напредни ниво

О3.СЈ.2.5.2. Одређује мотиве, идеје, карактеристике ликова (психолошке, социолошке и етичке) у књижевноуметничком тексту.	Напредни ниво
Прочитајте текст. Размислите зашто главни лик не жели да Гордани покаже своју заљубљеност. Гордана Рафаиловић и ја идемо кроз празан школски ходник. Свуда унаоколо влада мук, тек повремено чује се понека пригушена реч из учионица поред којих пролазимо, настава је у току. Узбуђен сам толико да имам вртоглавицу, а знам и разлог: заљубљен сам у Гордану до ушију, како се онда говорило. Али то савршено кријем, зато што многи младићи из мог гимназијског разреда осећају исто: неко то покаже на овај или онај начин. Ја, не. Са Горданом сам, као, добар друг. Понекад разговарамо на одмору, понекад јој купим кифлу, понекад она мени, шапућем јој док одговара. Али, не успевам да издржим њен поглед: Гордана има црне, дубоке очи, и неку далеку сумаглицу у њима, неки сјај који за мене није од овог света. Одломак из дела <i>Слободне школске активносћи</i> Михајла Пантића Зашто главни јунак крије своју заљубљеност? Заокружите један од одговора за који сматрате да одговара Вашем тумачењу. а) Плаши се да Гордана није заљубљена у њега. б) Многи младићи из разреда заљубљени су у њу. в) Жели да са њом понекад разговара на одмору. г) Не успева да издржи њен поглед пун „сумаглице”.	
Решење: б) Многи младићи из разреда заљубљени су у њу.	

О3.СЈ.2.5.3. Изражава своје мишљење о конкретном књижевноуметничком делу (осећањима, тематици, поступцима ликова, значајним појединостима, битнијим порукама) и аргументовано га образлаже.	Напредни ниво
Пред вама је један текст О лепоти из часописа <i>Даница</i>. Пажљиво га прочитајте, а затим размислите како аутор текста доживљава лепоту. Лепота Лепота може бити природна и уметничка. Природа је створила безброј лепота: лепе пределе (питоме и сурове), љупке животиње, привлачно растиње, Сунце, море, реке, облаке, птице, цвеће, дугу; населила простор дивним облицима, бојама, звуцима, мирисима... Уметничку лепоту стварају надарени људи: уметници, писци, сликари, вајари, музичари, архитекте, глумци, дизајнери и занатски уметници. Придев леп је једна од најчешће коришћених речи у нашем језику: лепа реч, лепо време, лепа кућа, леп дан, лепо понашање, леп поклон, лепа нарав, лепо васпитање, лепа слика, лепа књига... За Иву Андрића лепота је загонетка, привиђење и чудо, он каже: „Лепота је видљива, али недостижна и незадржљива; не да се ухватити, не може се украсти, нема се зашта купити, нити се може од људи отети ни од Бога измолити; као привиђење је, нестварно и кратковеко, а драже од свега што је живо, стварно и на дохват руке.” Лепота је створена да буде слободна и приступачна свим људима. Ко има радознало ухо, машту и жељу, може је свуда наћи и у њој уживати. За аутора овог текста лепоту можемо свуда наћи и у њој уживати. Заокружи ДА, уколико се слажеш са овом тврдњом, или НЕ, уколико се не слажеш са њом. ДА НЕ Образложи зашто тако мислиш у неколико реченица.	
Решење: Прихватљив је сваки одговор у којем је закључак изведен на основу текста и вредновања његовог садржаја. Потврдан одговор (пример): Лепоту можемо наћи свуда као лепе пределе, љупке животиње... Ко има развијену машту, може да је нађе свуда и ужива у њој. У њеним мирисима, звуцима, бојама. (...) Одричан одговор (пример): Лепоту не можемо наћи свуда јер она не може да се ухвати, нема за шта да се купи и не може да се измоли од Бога. Нема свако осећај за лепо, па не може да ужива у њој. (...)	

3.3. Примена образовних стандарда у наставном процесу

Настава је веома комплексан процес и представља велики изазов за сваког ко критички промишља своју наставну праксу. То посебно долази до изражаја приликом увођења новина у образовни систем. Једна од таквих новина јесу образовни стандарди.

Одувек је у настави српског језика било важно добро повезати циљеве, садржаје и методе рада, односно изабрати најадекватније садржаје и методе за реализацију постављених циљева. Ипак, у пракси се често дешавало да се већа пажња посвети садржајима, него циљевима. Додатну потешкоћу представљало је и то што су циљеви углавном формулисани доста уопштено. Увођењем стандарда фокус у настави помера се са садржаја на конкретна знања и вештине које полазници треба да поседују када заврше школу за основно образовање одраслих. Обавеза наставника је да обезбеди да полазници остваре постављене стандарде.

Да би то било могуће, неопходно је увести стандарде у планирање и реализацију наставе, као и у праћење напретка и оцењивање полазника.

Први корак у том процесу требало би да буде упоређивање Наставног плана и програма за српски језик за трећи циклус основног образовања одраслих и образовних стандарда за крај трећег циклуса функционалног обавезног образовања одраслих за предмет Српски језик. Тако се, на пример, може приметити да се у оба документа у области *Вештина читања и разумевање прочишћеној* говори о проналажењу информација у тексту. Будући да се у програму само наводе могући извори, односно наслови одређених часописа, задатак наставника је да у њима пронађе одговарајуће текстове и припреми их за час на коме ће се увежбавати проналажење информација на основу одређеног критеријума. Потребно је обратити пажњу и на разлике између ова два документа. Рецимо, програм предвиђа да полазници знају основне врсте лирске поезије, док се у стандардима захтева само разликовање књижевних родова. Треба имати у виду да су оба документа обавезујућа за наставнике.

За планирање је важно и уочавање разлике између основног и напредног нивоа. Стандарди са основног нивоа односе се на знања и вештине које би сви полазници требало да стекну у школи. То су основна функционална знања и вештине које треба да им омогуће да учествују у свакодневном животу (на пример употреба ћирилице и латинице, писање разумљивих реченица, попуњавање различитих формулара, правилна употреба глаголских облика и сл.). Стандарди са напредног нивоа подразумевају да полазници решавају сложеније задатке и захтевају способности процењивања (на пример информативности и јасноће текста), критичког просуђивања (на пример карактера, поступака, ставова ликова), аргументовања, као и умеће коришћења делова књиге, школског издања правописа, речника, приручника и енциклопедија.

Приликом планирања посебну пажњу би требало обратити на стицање оних знања и вештина које нису биле довољно присутне у досадашњој пракси, као што је на пример читање једноставних нелинеарних текстова (легенди, табела, дијаграма и графикона).

С обзиром на то да одрасли уче на специфичан начин, треба планирати различите интерактивне методе и облике рада на часу. Неопходно је уважити претходна искуства полазника и околности у којима они живе и раде, па је због тога изузетно значајно да се процес учења у највећој могућој мери одвија у школи. Код полазника треба развијати самосталност у раду, давати им индивидуалне задатке, стављати их у позицију да једни другима проверавају решења, организовати групни и тимски рад. У настави се могу користити презентације приликом чије израде полазници могу користити и знања и вештине из дигиталне писмености, дебате (за и против неког става или поступка главног јунака), истраживачки задаци...

Стандарди би требало да буду део годишњег плана рада наставника, а у месечном плану потребно је навести стандарде којима ће се посветити највећа пажња у одређеном периоду. Такође, важно је размишљати о томе колико исходи сваког часа доприносе остваривању постављених стандарда.

На почетку школске године полазнике треба упознати са стандардима и разјаснити им циљеве учења. Такође, на почетку сваког часа важно им је рећи шта треба да науче на том часу. На крају часа треба се осврнути на то колико су полазници усвојили од онога што је планирано. Процену може вршити наставник, али и полазници могу сами процењивати своја или постигнућа других.

Један стандард може се повезивати са различитим садржајима, као што се на једном садржају могу остварити различити стандарди, на пример приликом обраде књижевног дела остварују се стандарди из књижевности, али се такође могу остваривати стандарди из других области.

Имајући у виду стандарде из књижевности са основног нивоа, приликом обраде Станковићеве приповетке *Увела ружа*, полазницима би се могла поставити следећа питања: О чему се ради у тексту? Где и када се дешава радња приповетке? Који ликови се појављују у тексту? Ко је главни лик? Ком књижевном роду текст припада и на основу чега се то може закључити? Такође, може се тражити да у понуђеним деловима текста препознају облике казивања („У шалварицама, кратком, тесном минтану са широким рукавима, опасана бошчицом, у лаким папучицама и повезане главе...” „Прелазиш ти, гледаш где ћеш да ступиш, прво опробаш камен да ли је он доста сталан, па онда занухав се, и уздигнувши главу, лако као срна, скочиш на нашу страну...”)) или да сами пронађу и подвуку примере различитих облика казивања. Питања са напредног нивоа односила би се на карактеристике ликова (Које особине испољава главни јунак? Каква је Стана? Зашто јунакова баба не жели да се он ожени Станом? Како су се главни јунак и Стана променили на крају приповетке?), на процену поступака ликова (Шта мислите о томе што се главни лик није оженио Станом? Шта мислите о томе што се Стана удала за другог?) и одређивање идеје (слобода појединца немогућа је у патријархалном друштву). Поред тога, радом на овом тексту може се допринети и остваривању стандарда из других области, нпр. у оквиру разумевања прочитаног од полазника се може тражити да из текста издвоје аргументе у прилог тези (ставу) да је главни јунак много погрешно што је послушао своју бабу и није се оженио Станом. После навођења аргумената и дискусије полазници могу добити задатак да напишу краћи аргументативни текст на тему *Зашто је важно борити се за своју љубав*, чиме се доприноси реализацији стандарда из области писаног изражавања са напредног нивоа.

Како би пратили и проценили оствареност стандарда наставници могу да користе различите облике испитивања. У овом приручнику дати су примери задатака којима се може утврдити оствареност појединих стандарда. Приликом формулисања задатака треба водити рачуна о томе да захтеви буду јасни и прецизни, да буду изазовни, да подстичу самосталност и да буду прилагођени могућностима полазника.

3.4. Стандарди и материјал за учење

Стандарди за предмет Српски језик намењени основном образовању одраслих уско су повезани са избором и израдом наставних средстава. Овако дефинисани стандарди пружају могућност полазницима да се активно укључују у различите активности, а самим тим и да ефикасно и квалитетно уче. Водећи рачуна о потребама и интересовањима полазника и уважавајући њихово животно искуство, заједничка израда дидактичког материјала допринеће међусобној интеракцији између полазника и наставника што ће омогућити квалитетнији процес наставе.

Једну групу материјала за учење представљају унапред направљени едукативни дидактички садржаји који се налазе у Приручнику за наставнике и посебно у Приручнику за полазнике ФООО. Задаци и примери садржани у овим публикацијама омогућавају почетни рад на часу.

Неопходна је израда табела, схема, графикона које ће наставници заједно са полазницима правити током целе године, посебно у области језичке писмености. Полазници могу на хамеру направити табеле у које ће уписивати примере који се односе на писање великог слова или писање негације НЕ уз глаголе, именице, придеве. Сличне табеле могу се применити и за писање непознатих речи и израза и за тумачење њихових значења. Треба напоменути да израда и попуњавање оваквих табела представљају континуиран и дуготрајан процес, да не захтевају много труда и материјалних средстава и да су веома корисне полазницима.

Овакве табеле могу се користити и за област *Књижевности*. Са стандардима 03.СЈ.1.5.1. *познаје обрађена књижевна дела (нпр. наслов дела, име аутора, садржину дела, ликове, уметничку вредност)*; 03.СЈ.1.5.2. *разликује типове књижевности стваралаштва (усмена и ауторска књижевности)* и 03.СЈ.1.5.3. *разликује основне књижевне родове: лирику, епiku и драму*, полазници неће имати никаквих тешкоћа ако током године редовно попуњавају овакву или сличну табелу:

Име аутора	Назив дела	Књижевни род	Усмена или ауторска књижевност

Поред израде табела и схема, наставници могу полазницима предложити и израду зидних новина на које ће полазници стављати најлепше делове из књижевноуметничких текстова које читају на часу – где ће се наћи нека народна песма, пословица или загонетка, где могу стављати најлепше поруке и жеље. Овакав приступ књижевноуметничким текстовима помоћи ће и олакшаће полазницима остваривање стандарда 03.СЈ.1.5.6. *Свесобан је за естетски доживљај уметничког дела*.

Стандард 03.СЈ.1.2.3. *чиња једнославне легенде, табеле, дијаграме и графиконе* може се успешно реализовати једино ако наставник полазницима доноси различите типове графикона, легенди, дијаграма. У почетку би тај материјал требало да припремају наставници, али временом се и полазници могу укључити у израду.

Добро је да у учионицама у којима се одвија настава са одраслим полазницима на приступачном месту буду школско издање правописа на који ће се стално упућивати, *Речник српској књижевној језика*, као и *Речних сѝраних речи и израза*. Не треба занемарити рачунар као извор информација. Интернет може послужити као неисцрпан извор информација. Важно је истаћи да наставник пажљивим одабиром текстуалног, визуелног, аудио и филмског материјала који је доступан на одређеним интернет страницама, а водећи се исказима стандарда, може у великој мери употпунити наставне садржаје и успешно реализовати и жељене исходе и поједине стандарде.

У договору са наставницима дигиталне писмености, полазници на интернету могу пронаћи корисне и интересантне податке о животу писаца, о њиховим делима, као и текстове књижевноуметничких дела које могу да читају.

Наставни програм за предмет Српски језик тако је осмишљен да наставницима пружа могућност да самостално бирају садржаје којима ће реализовати стандарде постигнућа. С обзиром на то да не постоји стандардни уџбеник, ваљан избор наставног материјала је веома важан и може бити од непроцењивог значаја како за наставника, тако и за полазнике. Зато му треба пажљиво приступити водећи рачуна о потребама и интересовањима полазника.

4. Општи стандарди постигнућа за предмет Српски језик за трећи циклус

Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај треће циклуса функционалној обавезној образовања одраслих за предмет Српски језик садрже стандарде постигнућа за области: Усмено изражавање, Вештина читања и разумевање прочитаног, Писано изражавање, Граматика, лексика, народни и књижевни језик и Књижевност. У оквиру сваке области описани су захтеви на основном и најредном нивоу, осим у области Усмено изражавање.

Општа предметна компетенција

На крају трећег циклуса образовања и изучавања предмета Српски језик, полазник има изграђене вештине усмене комуникације и обухватније користи српски језик у писаној комуникацији ради учешћа у друштвеном животу, на послу и ради личног усавршавања. Самостално чита и тумачи препоручена² књижевноуметничка дела.

1. Област УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ³

- ОЗ.СЈ.0.1.1.** Правилно изговара гласове и поштује књижевнојезичку норму у говору.
- ОЗ.СЈ.0.1.2.** Изражајно чита књижевноуметнички текст обрађен у настави и изражајно казује научен текст; причава текст без сажимања или са сажимањем.
- ОЗ.СЈ.0.1.3.** Јасно структурира своје излагање у основним цртама; развија главну тему без непотребних дигресија; зна да исприча о стварном или измишљеном догађају; уме усмено некога да обавести о нечему и опише нешто.
- ОЗ.СЈ.0.1.4.** Уме да формулише своје мишљење и да га јавно искаже; уме у кратким цртама да изложи своју идеју и да аргументује став за који се залаже; уме да одбрани своју тврдњу, уз уважавање и поштовање мишљења саговорника.
- ОЗ.СЈ.0.1.5.** Има изграђену културу комуникације (културу сопственог изражавања, као и слушања и поштовања туђег мишљења).

ОСНОВНИ НИВО

На основном нивоу полазник:

- чита са разумевањем препоручене књижевноуметничке и неуметничке текстове⁴;
- тумачи текст у основним слојевима његовог значења;
- пише једноставне текстове, користећи фонд фреквентних речи и примењујући правописна правила;
- има основна знања о српском књижевном језику.

2 Наставници бирају и препоручују полазницима књижевноуметничка дела и неуметничке текстове у складу са принципом индивидуализације наставе (у пракси нема обавезне и изборне лектире).

3 Стандарди у области *Усмено изражавање* нису раслојени по нивоима.

4 Под неуметничким текстовима подразумевају се текстови из науке о језику и науке о књижевности, научнопопуларни текстови из ових области и, по потреби, текстови из медија и других извора погодни за обраду градива из предмета Српски језик.

2. Област **ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ**

- О3.СЈ.1.2.1.** Разликује књижевноуметнички и неуметнички текст и одређује сврху неуметничког текста.
- О3.СЈ.1.2.2.** Проналази и издваја основне информације из текста; повезује информације и идеје изнете у тексту, уочава јасно исказане односе (временски след, средство – циљ, узрок – последица и сл.).
- О3.СЈ.1.2.3.** Чита једноставне легенде, табеле, дијаграме и графиконе.
- О3.СЈ.1.2.4.** Разликује чињеницу од коментара, објективност од пристрасности и пропаганде на једноставним примерима.
- О3.СЈ.1.2.5.** Проналази, издваја и упоређује информације из два краћа текста или више њих (према датим критеријумима), у штампаном или у електронском облику (нпр. у новинама, у књизи, на интернету).
- О3.СЈ.1.2.6.** Препознаје бирократски начин изражавања као непожељан.
- О3.СЈ.1.2.7.** Уноси се у свет књижевноуметничког текста и тумачи га путем изражајног читања.

3. Област **ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ**

- О3.СЈ.1.3.1.** Користи оба писма дајући предност ћирилици.
- О3.СЈ.1.3.2.** Примењује правописну норму (из сваке правописне области) у једноставним случајевима.
- О3.СЈ.1.3.3.** Саставља разумљиву, граматички исправну реченицу.
- О3.СЈ.1.3.4.** Записује једноставну информацију или белешку приликом слушања неког излагања.
- О3.СЈ.1.3.5.** Саставља писмо, молбу и жалбу; попуњава различите обрасце и формуларе с којима се сусреће у свакодневном животу.
- О3.СЈ.1.3.6.** Саставља једноставан експозиторни, наративни и дескриптивни текст и уме да га организује у смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део текста).

4. Област **ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК**

- О3.СЈ.1.4.1.** Примењује књижевнојезичку норму у вези с гласовним алтернацијама.
- О3.СЈ.1.4.2.** Одређује место реченичног акцента у једноставнијим примерима.
- О3.СЈ.1.4.3.** Разликује врсте речи и основне граматичке категорије променљивих речи; примењује књижевнојезичку норму у вези с облицима речи.
- О3.СЈ.1.4.4.** Гради реч према задатом значењу на основу постојећих творбених модела.
- О3.СЈ.1.4.5.** Уочава синтаксичке јединице (реч, синтагму, предикатску и комуникативну реченицу); именује врсте реченица према комуникативној функцији и по потврдности/одричности (потврдне и одричне).

- О3.СЈ.1.4.6.** Правилно употребљава основне реченичне и синтагматске конструкције; употребљава основне напоредне конструкције.
- О3.СЈ.1.4.7.** Правилно употребљава глаголске облике (презент, перфекат, футур, императив и потенцијал).
- О3.СЈ.1.4.8.** Познаје основне лексичке појаве (једнозначност и вишезначност речи) и лексичке односе (синонимију, антонимију и хомонимију).
- О3.СЈ.1.4.9.** Зна значења речи и фразеологизама који се употребљавају у свакодневној комуникацији (нпр. у школи, у медијима), као и оних у уџбеницима, текстовима из лектире и сл.
- О3.СЈ.1.4.10.** Разликује појмове књижевног и народног језика; разуме важност књижевног језика за живот заједнице и за лични развој.
- О3.СЈ.1.4.11.** Има изграђену језичку толеранцију и формирано мишљење о језику дискриминације и говору мржње као негативним појавама у друштву.

5. Област **КЊИЖЕВНОСТ**

- О3.СЈ.1.5.1.** Познаје обрађена књижевна дела (нпр. наслов дела, име аутора, садржину дела, ликове, уметничку вредност).
- О3.СЈ.1.5.2.** Разликује типове књижевног стваралаштва (усмена и ауторска књижевност).
- О3.СЈ.1.5.3.** Разликује основне књижевне родове: лирику, епику и драму.
- О3.СЈ.1.5.4.** Познаје различите облике казивања у књижевноуметничком тексту: наратију, дескрипцију и дијалог.
- О3.СЈ.1.5.5.** Уочава битне елементе структуре књижевноуметничког текста као што су: тема, радња, време и место радње, књижевни лик.
- О3.СЈ.1.5.6.** Способан је за естетски доживљај уметничког дела.

НАПРЕДНИ НИВО

На **напредном нивоу** полазник:

- има навику да редовно чита;
- тумачи и критички промишља текст;
- саставља сложеније текстове, служећи се школским правописом;
- има шира знања о српском књижевном језику.

Следећи искази описују шта полазник зна и уме на **напредном нивоу**.

2. Област **ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ**

- О3.СЈ.2.2.1.** Износи своје мишљење о прочитаном тексту (процењује колико је текст информативан, јасан, одређује његове формалне одлике и сл.).
- О3.СЈ.2.2.2.** Издваја из текста аргументе у прилог некој тези (ставу) или аргументе против ње.
- О3.СЈ.2.2.3.** Користи делове књиге: садржај, предговор, поговор, библиографију, регистар, фусноте, табеле и графиконе.
- О3.СЈ.2.2.4.** Увиђа и критички просуђује карактере, поступке, ставове и поруке испољене у књижевноуметничком тексту.

3. Област ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

- ОЗ.СЈ.2.3.1. Пише сажетак наративног и једноставног експозиторног текста.
- ОЗ.СЈ.2.3.2. Саставља краћи аргументативни текст на задату тему и уме да га организује у шире смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део текста).
- ОЗ.СЈ.2.3.3. Служи се школским правописом.

4. Област ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

- ОЗ.СЈ.2.4.1. Користи терминологију у вези са врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама.
- ОЗ.СЈ.2.4.2. Познаје и именује подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица).
- ОЗ.СЈ.2.4.3. Препознаје главна значења и функције глаголских облика.
- ОЗ.СЈ.2.4.4. Одређује значења непознатих речи и израза на основу њиховог састава и/или контекста у коме су употребљени; схвата природу термина и важност терминологије.
- ОЗ.СЈ.2.4.5. Служи се речницима (нпр. Речник српског језика, Речник страних речи и израза), приручницима и енциклопедијама.
- ОЗ.СЈ.2.4.6. Зна којим се књижевним језиком служи; зна основне податке о развоју књижевног језика код Срба и разуме важност књижевног језика за живот заједнице и за лични развој.

5. Област КЊИЖЕВНОСТ

- ОЗ.СЈ.2.5.1. Самостално чита и ужива у књижевноуметничком делу; развија читалачку радозналост и креативност у тумачењу књижевног дела.
- ОЗ.СЈ.2.5.2. Одређује мотиве, идеје, карактеристике ликова (психолошке, социолошке и етичке) у књижевноуметничком тексту.
- ОЗ.СЈ.2.5.3. Изражава своје мишљење о конкретном књижевноуметничком делу (осећањима, тематици, поступцима ликова, значајним појединостима, битнијим порукама) и аргументовано га образлаже.

5. Литература

American Institutes for Research. (2007). *Writing Framework for the 2011 National Assessment of Educational Progress*.

Anderson, L. W. & Krathwohl, D. (2001). *A Taxsonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman.

Балком, В. Д. (W. Duffie Van Balkom) и Бауцал, А. (2011). *Концепцијални оквир – израда стандарда за ошће средње образовање (за гимназије и ошће предмете у оквиру средње стручној образовања)*. Пројекат ОКНИ, материјал за интерну употребу.

Bunch, B. M. & Cizek, J. G. (2007). *Standard setting: A guide to establishing and evaluating performance standards on tests*, London: Sage Publications.

Harrison, C., Sainsbury, M. & Watts, A. (Ed.) (2006). *Assessing Reading from Theories to Classrooms*. Berkshire: National Foundation for Educational Research: Cambridge Assessment.

Kenedi, D. (2011). *Pisanje i upotreba ishoda učenja: praktični vodič*. Beograd: Tempus kancelarija u Srbiji (Fondacija Tempus).

Kintsch, W. (2005). An overview of top-down and bottom-up effects in comprehension: The CI perspective, *Discourse Processes*, 39, 125-128.

Кликовац, Д. (2005). *Грамаџика српској језика*, Београд: Српска школска књига.

Најдановић Томић, Ј. и Бауцал, А. (2011). *Концепцијални оквир – израда стандарда за функционално основно образовање одраслих*. Пројекат Друџа шанса – Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији.

Правилник о наставном плану и програму основној образовања одраслих. Просветни гласник РС, бр. 13/13.

Правилник о ошћим стандардима ошћинућа за основно образовање одраслих. Службени гласник РС, бр. 50/13.

Wiseman, A. (2010). The Uses of Evidence for Educational Policymaking: Global Context and International Trends. *Rewiew of Research in Education*, 34 (1), 1–24.

doi: 10.3102/0091732X09350472

Zech, R. (2007). *Learner-Oriented Quality Certification for Further Education Organisations – Guidelines*. Hanover, Germany: ArtSet.

6. Прилози

Прилог 1 – НАСТАВНИ ПЛАН ФООО

Предмети/Модули	I циклус		Σ I-IV	II циклус		III циклус		Σ V-VIII	Σ I-VIII
	Основно описмењавање	Основне функционалне писмености		Основне општег основног образовања		Основно опште образовање и обуке за занимање			
				V разред	VI разред	VII разред	VIII разред		
Српски језик	100	100	200	85	68	50	50	253	453
_____ језик	100	100		85	68	50	50	253	453
Српски језик као* нематерњи језик	50	50	100	40	35	25	25	125	225
Енглески језик		50	50	17	34	34	34	119	169
Дигитална писменост		50	50	17	17	17	10	61	111
Математика	100	100	200	85	68	51	51	255	455
Основне животне вештине		50+5**	55						55
Физика					34	34		68	68
Хемија					34	34		68	68
Биологија				34	17	17		68	68
Примењене науке							50	50	50
Историја				17	17	34		68	68
Географија				17	17	34		68	68
Предузетништво					17	17	17	51	51
Одговорно живљење у грађанском друштву				25+ **	25+5**	25+5**	25+5**	120	120
УКУПНО (без језика мањина и српског као нематерњег језика)	200	355	555	302	353	352	242	1249	1804

*Начин остваривања програма српског језика као нематерњег приложен је у наставном програму српског језика.

**Часови који се остварују у сарадњи са социјалним партнерима у јединици локалне самоуправе.

7. Радна група за израду стандарда

Српски језик

Владимир Поповић, Школа за основно образовање одраслих, Сомбор

Јелена Баста, ОШ „Краљ Александар I”, Београд

Јелена Ђорђевић, ОШ „Владимир Роловић”, Београд

Јелена Стефановић, ОШ „Креативно перо”, Београд

Слободанка Раковић, Математичка гимназија, Београд

Ана Пејић, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд